

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

DOPISY KARLA STARŠÍHO ZE ŽEROTÍNA – MECENÁŠE VZDĚLÁNÍ

Vedoucí práce: Mgr. Jana Skálová Ph. D.

Konzultantka: PhDr. Věra Pospíšilová

Autor práce: Klára Kunclová

Studijní obor: Bohemistika

Ročník: 2.

2014

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné část databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 1. května 2014

Poděkování

V úvodu bych ráda poděkovala těm, jejichž zásluhou jsem mohla tuto práci dokončit. Děkuji Mgr. Janě Skálové, Ph.D., a PhDr. Věře Pospíšilové za odborné vedení při psaní kvalifikační práce a doc. PhDr. Marii Ryantové, CSc. za cenné rady. Dále patří můj dík Kristýně Vajnerové a Kateřině Vrbové za cizojazyčné překlady a Pavlu Vosykovi za pomoc s formální stránkou dokumentu. V neposlední řadě děkuji také své rodině za podporu a Mgr. Julii Filipové a Mgr. Ivaně Špílerové, díky nimž jsem získala vztah k historii a české literatuře, a tudíž i díky nim tato práce vznikla.

Anotace

Tato bakalářská práce pojednává o literárním a čilém korespondenčním životě Karla staršího ze Žerotína, který morálně i finančně podporoval mnoho nadaných šlechticů při jejich cestě za vzděláním.

Práce v úvodu obsahuje informace o životě Karla staršího a o jeho vlastním vzdělání. Dále pak lze nalézt krátké pojednání o problematice epistolografie, a konečně v hlavní části kvalifikačního textu jsou analyzovány jeho jednotlivé dopisy. Pro analýzu byly vybírány ty listy, které se týkají vzdělanosti a kultury v Žerotínově době, tedy především dopisy učitelům, vychovatelům, ale také Žerotínovým mladým příbuzným a svěřencům. Z nich vidíme nejen pohled jednoho vzdělaného muže (Žerotína), ale potažmo postoj ke vzdělání a kultuře ve šlechtickém prostředí 16. a 17. století vůbec.

Hlavními zdrojem, ze kterého práce vychází, jsou přeložené Žerotínovy listy z edice Noemi Rejchrtové: *Z korespondence, Karel starší ze Žerotína*, do kontextu s Karlovým životem pak uváděny pomocí monografie Tomáše Knoze, *Karel st. ze Žerotína, Don Quijote v labyrintu světa*, která je zatím posledním příspěvkem k žerotínské problematice.

Annotation

This work discourse on literary and agile correspondence life of Charles elder of Žerotín who financially and morally supported lots of gifted aristocrats in their way to the eddication.

At the beginning the work contains information about life of Charles elder and about his own eddication. Further, there is a short essay about problems of epistolography and finally, in the main part of qualifying text there is an analysis of particular letters. For the analysis those papers was chosen which refer to a culture and education in Žerotín's age, mainly letters to teachers, schoolmasters and also Žerotín's young relatives and wards. In the letters we can see not only a view of the eddicated man (Žerotín), but also attitude towards culture and eddication in noble enviroment of 16th and 17th century.

Main source of the work are translated Žerotín's letters from edition of Noemi Rejchrtová: *Z korespondence, Karel starší ze Žerotína*. The letters are brought to the context with Charles' life using the monografy of Tomáš Knoz: *Karel st. ze Žerotína, Don Quijote v labyrintu světa*. This monography is the last contribution to the Žerotín's age.

Obsah

1	Úvod	7
2	Postava Karla staršího ze Žerotína	9
2.1	Karel ze Žerotína a rodina	9
2.2	Karel ze Žerotína jako voják	10
2.3	Karel ze Žerotína jako politik.....	11
3	Vzdělání Karla staršího ze Žerotína	13
3.1	Dětství.....	13
3.2	Dospívání.....	13
3.3	Cesty za vzděláním.....	15
3.4	Karel ze Žerotína a celoživotní vzdělávání	17
4	Karel starší ze Žerotína jako mecenáš	19
5	Osobní korespondence - její všeobecný náskres, vývoj a její pojetí ve vztahu k osobě Karla staršího ze Žerotína.....	22
5.1	Historie listu jako literárního žánru od antiky po 17. století.....	23
6	Osobní dopisy - dějiny každodennosti vs. autostylizace schopného literáta	26
7	Úvod k analýze dopisů.....	29
7.1	Analýza dopisů.....	30
8	Shrnutí	59
9	Závěr.....	63
10	Seznam literatury a pramenů.....	64
11	Seznam příloh.....	66

1 Úvod

Chcete-li náklad učiniti se ctí a slávou Vaší, radil bych, abyste vydali listy Žerotínovy, který učený svět s nevýslovnou radostí uvítá. Sloh latinský je tak výtečný, že něco elegantnějšího si přátí možné není; obsah jest učený a historický a psány jsou listy ty k nejučenějším mužům Evropy onoho věku. Zajisté obdivovat se bude učenosti Žerotínově celý svět, jenž posud žádných plodů ducha jeho nepoznal, ačkoliv jej vždy co Mecenáše učenců ctil.

(Gelasius Dobner)¹

Postavě Karla staršího ze Žerotína byla již v české historiografii věnována značná pozornost. Ve středu zájmu obvykle stála jeho politická činnost, případně vyznání a rozporuplný tolerantní postoj k jinověrcům. V posledním století vyšly také některé žerotínské monografie, například od Otakara Odložilíka (1936) nebo nejnověji od Tomáše Knoze (2008).

Žerotín však nebyl jen politikem a předním představitelem Moravy 16. a 17. století. Byl také velmi schopným literátem, což dokazuje jeho korespondence (ačkoliv se zde nedá hovořit o literatuře v pravém slova smyslu, jak bude dále pojednáno). Nicméně ani korespondence slavného šlechtice nezůstala bez povšimnutí až do dnešní doby. Vyšlo již několik edic Žerotínových listů, jejichž autory byly například František Dvorský (1904), Vincenc Brandl (vícesvazkové, první 1870), Noemi Rejchrtová (1982) a další.

Má tedy ještě smysl dále bádát v těchto vodách? Je vůbec ještě něco, co o Žerotínovi nebylo řečeno? Práce, kterou držíte v ruce, má dvě východiska. Jednak dosavadní díla věnovaná Žerotínově osobnosti často citují informace z jeho korespondence. Korespondence pak bývá vydávána s více či méně skromným poznámkovým aparátem. Neexistuje však dílo, které by se zaměřovalo přímo na korespondenci k danému tématu, tedy pouze na korespondenci věnovanou vzdělání a kultuře Žerotínovy doby. Druhým východiskem je fakt, že v postavení mecenáše bývá Karel starší ze Žerotína zjednodušeně pokládán širší veřejností téměř výhradně za podporovatele učitele národů, Jana Amose Komenského, a to bez přihlídnutí k tomu, že Žerotín byl mecenášem mnoha a Komenský měl mecenášů mnoho. Uvedené dvě

¹ BRANDL, Vincenc. *Spisy Karla staršího ze Žerotína, oddělení druhé. Listové psaní jazykem českým*, str. 6.

myšlenky daly vzniknout práci, ve které bude Karel starší ze Žerotína představen ne jako politik, ale jako vzdělanec a mecenáš vzdělání a umění.

Práce je uvedena krátkou kapitolou o postavě Karla staršího, následuje pojednání o jeho vzdělání a o vzdělání v jeho době. Je zde také nastíněna politikova mecenášská úloha. Po nepříliš dlouhé kapitole o korespondenci a problematice autostylizace již následuje hlavní část textu, vlastní analýza Žerotínových listů. Jde především o listy psané učitelům, vychovatelům, preceptorům, ale také přímo Karlovým svěřencům, příbuzným nebo sluhům. Oporou pro vznik této práce jsou metodologická východiska zkoumání humanistické literatury, tak jak je popisuje Eduard Petrů ve své studii.² Základní literaturu potom tvoří již zmíněné monografie od Tomáše Knoze: *Karel starší ze Žerotína – Don Quijote v labyrintu světa* a edice Noemi Rejchrtové. *Z korespondence. Karel starší ze Žerotína*.

² PETRŮ, Eduard. Vzdálené hlasy. Studie o starší české literatuře, str. 217 – 227.

2 Postava Karla staršího ze Žerotína

O jeho vynikajícím duchu mnoho by bylo psáti a v tomto nynějším věku mezi mladšími pány rodu toho (tj. Žerotínů) snadno za nejpřednějšího pokázati náleželo, přirovnávajíce jej srdcem, též i vzrostem k indickému králi Porovi, kterýž, jak o něm historie svědčí, jsouce vzrostu malého, však Alexandra Velikého k bitvě pobídl.

(Bartoloměj Paprocký z Hlohol)³

Nelze si představit dílo o korespondenci Karla staršího ze Žerotína, ve kterém by nezazněly alespoň ve stručnosti, jež mi rozsah práce dovolí, informace o životě tohoto velikána českých a především moravských dějin.

Karel ze Žerotína (přízvisko starší získal až s narozením Karla mladšího v roce 1600⁴) se narodil 15. září roku 1564 do novojické linie starobylého rodu Žerotínů. Místem jeho narození byl Brandýs nad Orlicí a jeho rodiči Jan ze Žerotína a Marie (nebo také Mariana⁵), rozená Černožská z Boskovic. Žerotínové si v době Karlova narození rozhodně nemohli stěžovat na chudobu. Karlův otec Jan tou dobou vlastnil Náměšť, Lomnici, Rosice a Brandýs nad Orlicí. Rod Žerotínů měl navíc skutečně dlouhou tradici. V roce 1480 se dostal do panského stavu a v době, kdy Karel vyrůstal, se dělil na několik větví. Žerotínové se od nepaměti hlásili ke křesťanskému vyznání, ne však katolickému. Byli obvykle členy husitské církve či Jednoty bratrské. Zároveň však byli smířliví k těm, kdo jejich víru nesdíleli a nejinak tomu bylo u Karla, který se během svého života stal dokonce jakousi světskou hlavou Jednoty bratrské. Zatímco jeho předchůdci neváhali, a v případě, kdy to pro ně bylo výhodné, si brali za manželky katoličky, Karel starší ze Žerotína si při výběru své manželky, respektive manželek, dával vždy záležet, aby jej v jeho náboženských názorech podporovala a byla tedy stejného vyznání.

2.1 Karel ze Žerotína a rodina

Za manželky pojal Karel postupně celkem čtyři ženy, Barboru z Krajku, Elišku z Krajku, Kateřinu Annu z Valdštejna a na Dřevohosticích a Kateřinu z Valdštejna. Důvodem konce manželství, byla vždy smrt jeho chotě. Mezi Karlovými současníky nebyla brzká smrt především žen a dětí ničím výjimečným, navíc jak Karel, tak jeho

³ JANÁČEK, Josef. *Valdštejnova pomsta*, str. 211.

⁴ ODLOŽILÍK, Otakar. *Karel starší ze Žerotína*, str. 13.

⁵ KNOZ, Tomáš. *Karel starší ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa*, str.39.

manželky měli většinou zdraví velmi podlomené. Totéž platilo i u dětí. Karlovým manželkám se narodily celkem tři – Bohunka, Alena a Bedřich. Bedřich zemřel již jako dítě, Bohunka a Alena se sice stihly vdát, nicméně Karel pochoval i obě své dcery a zůstal bezdětný. Závěr svého života trávil se svou čtvrtou manželkou bez naděje na potomka, ale zato s manželčinou podporou, kterou potřeboval. Kateřina z Valdštejna nakonec Karla přežila.⁶

2.2 Karel ze Žerotína jako voják

Důležitou událostí Žerotínova života byla jeho účast na vojenském tažení na pomoc králi Jindřichu Navarrskému. Tu ještě ani ne třicetiletý Karel absolvoval pod tíhou svých mladických ideálů a náboženského zápalu. Jindřicha Navarrského totiž považoval za představitele pravé víry a doufal, že jeho vítězství napomůže rozvoji protestantského náboženství v celé Evropě. Celá akce ale skončila nezdarem. Jindřich se rozhodl dle Žerotína nerozumě obléhat pevnost Rouen, Karel přišel o mnoho svých mužů a pochopil, že Jindřichovým hlavním cílem rozhodně není pomoc spoluvěřícím, nýbrž že válka je jen taktikou vedoucí k upevnění vlastní moci. Karel z Francie rozhořčen odjíždí. Toto zklamání jej poznamenává na celý další život. Jeho slova potom, co poznává královu pravou tvář, cituje Tomáš Knoz: *Nemálo se o náboženství a slova božího ujímá, když také přichází podle zdání mého, že mu nehrubě Pán Bůh žehná.*⁷

Další Žerotínovou vojenskou zkušeností byla účast na uherském tažení. Pro tu mohl mít v zásadě tři důvody. Prvním byly opět náboženské názory, neboť muslimy stále považoval (stejně jako ateisty a další nekřesťany) za nepřátele. Druhým důvodem mohla podle některých být snaha zapůsobit na císaře Rudolfa II., se kterým Karel neměl po předchozích bojích ve Francii dobré vztahy. Třetím, nejpalcivějším důvodem potom bylo bezprostřední nebezpečí, které hrozilo Žerotínovým moravským poddaným. U Ostřihomi nakonec Karel strávil jenom jaro roku 1594. Poté se vydal na Moravu, kde následující období působil jako přisedící zemského soudu.⁸ Tím byla definitivně odstartována jeho politická kariéra. Naopak k válčení jako takovému se již nikdy nevrátil. *Zkušenosti i mnohá zklamání udělaly nakonec z rytíře a bojovníka pacifistu, který začal krutosti válčení odmítat.* Tento, možná až příliš zjednodušený citát můžeme

⁶ ODLOŽILÍK, Otakar. *Karel starší ze Žerotína*, str. 31 – 36.

⁷ KNOZ, Tomáš. *Karel starší ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa*, str. 66.

⁸ Tamtéž, str. 66 – 68.

slyšet v pořadu 72 jmen české historie, který věnoval Žerotínově osobnosti zvláštní epizodu.⁹

Později, v době třicetileté války, považoval za jediný správný vojenský počín obranu obyvatel, země a poddaných. Ať byla důvodem boje jakákoliv, byť ctnostná myšlenka, její násilné zavádění Karel neschvaloval, nemluvě o válkách územních. Jako správný křesťan se tak snažil naplnit biblická slova: *A budou muset překovat své meče v radlice a svá kopí v zahradnické nůžky. Národ nepozvedne meč proti národu ani se již nebudou učit válce.*¹⁰ V období po roce 1618, kdy zuřila válka v celé Evropě, Karel se odvolával na svoje chatrné zdraví a věk, a proto jeho jedinými zásahy, byly zásahy diplomatické a informační.

2.3 Karel ze Žerotína jako politik

Karel starší byl především významným moravským politikem. Jak bylo psáno výše, roku 1594 se stal přisedícím moravského zemského soudu. Prokázal se zde jako zdatný právník, který neváhal kritizovat jednání zemských orgánů, snažil se do sněmovních artikulů vnést pořádek a logiku. Tím si sice vysloužil jisté uznání, ale dostal se zároveň do sporu dokonce s císařem Rudolfem a také svým strýcem Fridrichem.¹¹ Postupem doby se stával čím dál nebezpečnějším. Vyvrcholením nevráživosti ze strany politických nepřátel byla žaloba Zikmunda z Dietrichsteina, ve které byl moravský sudí nařčen z urážky císařského majestátu. Následovalo několik let soudních tahanic, během kterých Karel přišel o své postavení a také například o poručnictví nad svým dosavadním svěřencem Pertoldem Bohobudem z Lipé. Hrozila mu dokonce smrt. Tento spor však nebyl nikdy oficiálně ukončen.¹² Všechny ostatní střety totiž zastínil spor mezi Rudolfem II. a jeho bratrem Matyášem. Když se Matyáš, jehož vládu Karel podporoval, dostal k moci nad moravskými zeměmi, stal se Karel shodou okolností moravským zemským hejtmanem, což byl v raném novověku, tedy i na počátku 17. století nejvyšším představitelem po králi, slovy samotného Žerotína v podstatě „místokrálem“.¹³ Mezi jeho povinnosti patřilo rozdělování zemských peněz, dohlížení na vybírání berně, na půjčky stavů, na jednání s vdovami a sirotky a mnoho

⁹ Tvůrci pořadu dále citují Žerotínův výrok: ničeho se tak nebojím jako nového vzplanutí války. Doc. PhDr. Petr Charvát tam moravského šlechtice také mimo jiné nazývá „mužem kompromisu“.

¹⁰ Izajáš 2:4, Svaté Písmo: Překlad nového světa.

¹¹ KNOZ, Tomáš. *Karel starší ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa*, str..205.

¹² Tamtéž, s.211.

¹³ Tamtéž, s. 216

dalšího. Během svého setrvání v úřadu se snažil o politickou stabilitu, a ač zůstával věrný svému vyznání, striktně odděloval konfesi od politiky.¹⁴ Úloha prostředníka mezi císařem, moravskými katolíky a protestantskými stavy byla pro Karla ale příliš těžkým břemenem. Proto podal v roce 1614 demisi a v roce 1615 se stáhnul do politického ústraní. Ne ale natrvalo.

Po defenestraci a začátku stavovského povstání fungoval Karel starší ze Žerotína především jako poradce a vyjednávač. Pro jeho zkušenosti a rozvahu si jej vážily obě strany – stavovská i císařská. Zároveň mu ale ani jedna ze stran plně nedůvěřovala, neboť Karel byl ochoten poradit dle svého přesvědčení každému příchozímu nebo tomu, kdo jej kontaktoval v dopise. Nakonec svolil také k tomu, že vyjel v čele moravských stavů do Čech, kde hájil císařská práva a především nenásilné řešení problémů. To se nelíbilo radikálům, kteří si začali hledat spojence mezi dalšími Moravany, včetně Karlových příbuzných. Jeho vliv tak značně utrpěl.¹⁵ Karel byl zavrhnut mnohými svými souvěrci, kteří ho považovali za zrádce. V roce 1619 se ocitl v domácím vězení a jeho názory byly smeteny revoluční vlnou. Tím Žerotínovo působení ve vysoké politice v podstatě skončilo.

Není dost dobře možné na několika málo stránkách představit dokonale postavu Karla staršího ze Žerotína a ani to není cílem této práce. Jeho úloha a význam je konečně předmětem bádání a sporů již několika generací historiků. Nezbývá tedy než dodat, že tento významný politik zemřel během třicetileté války v roce 1636. Tato práce se zaměřuje na Karlovo vzdělání a jeho pohled na něj. Vzdělání Karla ovlivňovalo po celý jeho život, proto je jeho cestě za vzděláním věnována samostatná kapitola.

¹⁴ KNOZ, Tomáš. *Karel starší ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa*, str. 214.

¹⁵ Tamtéž, str. 222.

3 Vzdělání Karla staršího ze Žerotína

Můj věk, můj způsob, můj zvyk, mé povolání, všecko se spolu na tom snáší, abych let svých daremně nestrávil, abych něčemu se naučiti, něčeho skusiti se snažil, abych toho, čeho mi Pán Bůh dal již dožiti, nezmařil a pod zem nezatopoval a tak času toho užiti hleděl, abych někdy vrchnosti své a vlasti tím platněji a užitečněji sloužiti mohl.

(Karel starší ze Žerotína)

3.1 Dětství

Výchova dětí je z velké části úkolem matky, a nejinak tomu bylo ve šlechtickém prostředí 16. století. Děti se tehdy pohybovaly bez ohledu na pohlaví především mezi ženami, kromě již zmíněných matek hrály důležitou úlohu také chůvy. Malý Žerotín vyrůstal ve velmi nábožensky založené rodině. Jeho otec Jan ze Žerotína poskytl v roce 1572 na své tvrzi v Kralicích útočiště tiskárně jednoty bratrské, k jejímž názorům se klonil. Karlovi bylo tehdy teprve osm let. Z jeho života je však vidět, že jej příklad otce hluboce ovlivnil. Po bitvě na Bílé hoře totiž tiskárna Jednoty opět hledala ochranu u Žerotínů, tentokrát však už na Karlově Náměšti.¹⁶ Z velmi raného Žerotínova života se nám kromě jmen rodičů dochovalo jméno jedné z jeho chův, totiž Anny Vanecké. Anna Vanecká byla manželkou Bartoloměje Vaneckého, který byl oblíbencem Jana ze Žerotína, a proto se stal po jeho smrti Karlovým poručníkem. Jeho manželka Anna se taktéž velice osvědčila a to dokonce natolik, že jí již dospělý Karel ze Žerotína ochotně svěřil svou dceru Bohunku. Vanecké se tak dostalo důvěry vychovávat již druhou generaci slavného rodu.¹⁷ Chůvy měly na starosti si s dětmi nejen hrát, ale také je učit mluvit, číst, psát a posléze je zaučovat do základů tajů cizích jazyků. Svou funkci plnily především do sedmi let věku chlapce (o dívky pečovaly i ve věku pozdějším). Po jejich uplynutí se již dětí ujímali učitelé a preceptoři.

3.2 Dospívání

Preceptoři, kteří byli najímáni na žerotínský dvůr, bývali teologové, právníci či lékaři. Co však hrálo nejdůležitější roli při jejich výběru, bylo vyznání. Žerotínští učitelé bývali nejčastěji luterány, případně přívrženci kalvinismu, tedy protestantských církví, které stály v kontrastu k tehdejším katolickým Čechám. Někteří z vychovatelů se však nehlásili vyhraněně k žádnému vyznání, neboť se považovali za profesionály, kteří plní

¹⁶ Další informace viz MITÁČEK, J., S. BRODESSER a Z. FIŠER. *Katalog Dílo tiskařů jednoty bratrské.*

¹⁷ KNOZ, Tomáš. *Karel starší ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa*, str. 39, 40.

úkoly, jež jsou jim dány, bez ohledu na osobní názory a přesvědčení. Tito lidé bývali také mnohem tolerantnější, což bezpochyby ovlivnilo i mladého Karla. Je nasnadě, že Jan ze Žerotína chtěl dát svým synům Karlovi a Janovi to nejlepší vzdělání, navíc si to jako zámožný náměšťský pán mohl dovolit. Vybíral proto preceptory velmi pečlivě. Mezi těmi, kteří prošli tímto úzkým výběrem, se objevila jména jako Filip Melancton, Vavřinec Cirkler, Václav Lavín z Ottenfeldu. Poslední jmenovaný se stal nejen Žerotinovým rodinným lékařem, ale také přítelem. Karel starší měl později dobré vztahy i s jeho synovcem Timinem, který vystudoval za Žerotínovy peníze taktéž medicínu a taktéž se stal rodinným lékařem Žerotínovy rodiny. To vše však až mnohem později. Důležitým vzorem pro mladého Karla byl také Jan Krato z Kraftheimu, který mezi žerotínské preceptory nebývá řazen, ovšem Tomáš Knoz mu ve své knize přičítá nezastupitelný význam, a to na základě dopisů, jimiž jej Karel během svého života obesílal. Tento muž byl stěžejním právě proto, že se stal pro mladého Žerotína vzorem v literárních schopnostech...*Čtrnáctiletý Žerotín se na něj obracel svými listy, které podle dobových zvyklostí sloužily zároveň jako gramatická slohová cvičení i jako školní práce z oboru konverzace a epistolografie.*¹⁸ Působivý je také fakt, který Knoz uvádí dále: *Umění psát dopisy ovládl díky této korespondenci tak dokonale, že si jeho listy ještě po několika stoletích vybral Josef Jungmann ve Slovesnosti jako ukázkou vytríbeného stylu.*¹⁹

Dalším učencem, jenž na dlouho ovlivnil život tehdy mladého šlechtice, byl Jan Jakub Grynaeus. S tím jej seznámil již zmíněný Vavřinec Cirkler. Právě Grynaeovi je adresována velká část korespondence, jež je předmětem zkoumání této práce. *Karel ze Žerotína hojně okusil jeho péče a přízně; přilnul kněmu jako k otci a s důvěrou se k němu utíkal i v pozdějším životě, kdykoliv potřeboval rady nebo útechy.*²⁰

Kromě výuky prostřednictvím receptorů absolvoval Karel také školní studia. První studia, jimiž prošel, probíhala v Brně²¹ a na ivančické akademii. Tato škola se nacházela na panství pánů z Lipé, příbuzných Žerotínů. Ivančická akademie se stejně jako ostatní jí podobné těšila v období Karlova mládí velké oblibě. Jejím nejslavnějším učitelem byl Esrom Rudiger, jenž byl ve styku s Karlovým otcem Janem ze Žerotína a

¹⁸ KNOZ, Tomáš. *Karel starší ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa*, str. 41

¹⁹ Tamtéž, str. 39

²⁰ ODLOŽILÍK, Otakar, *Karel starší ze Žerotína*, str. 39, 40.

²¹ Holý ve své knize uvádí poznámku o tom, že přestože Rejchrtová i Odložilík jako místo Karlova studia Brno uvádějí, není v jejich pracích přímo specifikováno, o jakou školu se mělo jednat a jejich tvrzení, ač se shoduje, nelze ani potvrdit žádným z dochovaných pramenů. Nad Žerotínovými studii v Brně tak stále visí otazník. (Viz. HOLÝ, Martin. *Zrození renesančního kavalíra*, str. 125)

jenž se svými názory blížil Jednotě. Tím ale propojení akademie v Ivančicích s rodem Žerotínů nekončí. Později zde studoval i Karlův vnuk Karel Bruntálský z Vrbyna.²² O jeho vzdělání se staral jeho děd Karel starší ze Žerotína, který jistě rád poslal vnuka na studia do Ivančic nejen proto, že škola byla rodovou tradicí, ale také proto, že sídlila pouze 10 km od zámku v Rosicích, kde moravský šlechtic tou dobou pobýval. Náplní studia na této škole byly předměty jako latina, náboženství, hudba, dialektika a aritmetika a také řečtina jakožto druhý biblický jazyk, na který i v pozdějších letech Karel ze Žerotína velmi dbal, jakkoli byl v praktickém životě nepoužitelný.

Chlapci ze šlechtických rodin přicházeli studovat do Ivančic a škol podobného typu kolem sedmého roku věku. Z Žerotínových vrstevníků sem přišli studovat také například Karel z Lichtenštejna, pánové z Kounic a mnoho dalších. Škola mívala asi 40 studentů.²³ Kromě již zmíněných Ivančic fungovala bratrská zámecká škola například v Prostějově nebo na hradě Košumberku, která vznikla v roce 1540 z popudu Diviše Slavaty, a kde studovali svého času například Vilém Slavata nebo Albrecht z Valdštejna. Vedle škol bratrských najdeme na českém a moravském území také mnoho škol orientovaných katolicky, například zámecká škola na hradě Hasištejně.²⁴

3.3 Cesty za vzděláním

Nedílnou součástí mladých pánů byly také cesty za vzděláním. Ani mladý Karel nebyl v tomto směru výjimkou. Naopak tím, že strávil na svých cestách více než deset let, předčil většinu svých stejně starých souputníků. Vzhledem ke Karlově znatelné zálibě ve vzdělání se dá s trochou nadsázky říci (a Knoz to ve své knize říká), že veškeré cesty, které kdy podnikl, byly vlastně studijní. A to dokonce i cesta vojenská na pomoc králi Jindřichovi. Svým způsobem tomu napomáhá i fakt, že šlechtici v Žerotínově době nepodnikali cesty do zahraničí s cílem za každou cenu získat akademický titul. Právě naopak, doktorátu zde dosáhli jen výjimečně. Obvykle se účastnili přednášek a diskutovali s místními profesory a svými spolužáky. Právě během studijních let tak mohli navázat styky, tak důležité pro jejich budoucí kariéru. Někteří z jejich profesorů se také později stali jejich politickými konkurenty, odpůrci anebo naopak spojenci. Všechny tyto aspekty studia si bezpochyby mladý Žerotín velmi dobře uvědomoval a navazování kontaktů považoval za jeden z nejdůležitějších cílů svých

²² KNOZ, Tomáš. *Karel starší ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa*, str. 44

²³ GRUBER, Jiří a kol. *Morava tolerantní. Zápas o svobodu vyznání v 15. a 16. století*.

²⁴ KOLDINSKÁ, Marie. *Každodennost renesančního aristokrata*, str. 47.

cest. Proto ani on nikdy nedosáhl žádného titulu, ačkoliv byl vzdělaný v mnoha oblastech.

Když nepočítáme Žerotínovu cestu do Itálie, kde byl již jako jedenáctiletý, vedly jeho první kroky v zahraničí na akademii ve Štrasburku. Zde se Karel společně s dalšími svými vrstevníky zaměřoval především na studium jazyků: latiny, francouzštiny a němčiny, což jsou všechno také reprezentanti jazyků jeho korespondence. Ve Štrasburku se Karel dále učil rétoriku a podle Knoze také přírodní vědy.²⁵ Ten tak usuzuje z popisu náplně studia Karlova vnuka Karla Bruntálského z Vrba. Po štrasburských studiích zamířil moravský šlechtic do Ženevy. Rektorem byl v té době Theodor Beza. Tento teolog a reformátor, následovník Jana Kalvína, byl dalším člověkem, který měl na Karla ze Žerotína jistě vliv, neboť zkoumání teologických otázek bylo pro mladého Karla něčím, co jej přitahovalo ještě více než samotné světské vzdělání. V Bezově domě byl navíc mladý Karel spolu s dalšími spolužáky ubytovaný. V Ženevě však Žerotín nakonec nepobyl příliš dlouho, neboť byl odvolán kvůli smrti svého otce. Studia však přerušil jen na nezbytně dlouhou dobu, protože sám Karlův otec, Jan ze Žerotína, jemuž na vzdělání synů velmi záleželo, pověřil jejich budoucí poručníky, aby se postarali o to, že Karel a Jan Diviš budou poctivě studovat. Vyplývá to i z jeho poslední vůle, kterou zmiňuje Otakar Odložilík: *Naposledy za to pánuov poručníkuov svých důvěrně žádám, že potud, pokudž synové moji v moci a v opatrování jich budou, jich z učení toho, kdežbykoli ode mne dáni souce byli, bez bedlivého uvážení strhovati nebudou. Pakli by v to důležité příčiny vkročily a oni z té školy, v kteréž by na ten čas byli, vzati bejti museli, tehdy aby je ihned zase bez všelijakých odtahuov na učení školní v ta místa...beze všech odkladuov vyslali....*²⁶ Po Ženevě se Žerotín jal procvičovat svou znalost francouzštiny v Oréansu. Svou studijní cestu zde v podstatě spojil i s cestou kavalířskou, neboť se dostal na dvůr Jindřicha Navarrského, později francouzského krále Jindřicha IV. Další zastávkou na jeho cestách byl Heidelberg. Zde se již nenechal zapsat na univerzitu. Osobně se zde scházel s učenci a intelektuály a věnoval se samostudiu. Později, jak si ukážeme v další části, sem poslal na studijní pobyt také svého bratra Jana Diviše nebo Jana Amose Komenského. Ani Heidelberg ale nebyl pro mladého intelektuála konečnou stanicí. Pokračoval do nizozemského Leydenu, kde se seznámil s odborníkem na klasické jazyky a literaturu Justem Lipsiem, a cestu završil až v Anglii, kde se opět setkal se svým učitelem

²⁵ KNOZ, Tomáš. *Karel starší ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa*, str. 49.

²⁶ ODLOŽILÍK, Otakar. *Karel starší ze Žerotína*, str. 37.

Václavem Lavínem. Byl zde přijat na dvoře královny Alžběty a rozšířil své kontakty na anglickou šlechtu. Přesto se anglicky nikdy nenaučil, vystačil si zde s ostatními cizími jazyky.

Přestože tedy Karel nedosáhl na svých cestách po vzdělaném světě žádného titulu, získal cenné kontakty a dobyl si díky svému přehledu uznání mezi intelektuální společností. To pro něj bylo jako pro člena neoblíbeného náboženství v té době mnohem náročnější než pro katolicky orientované kolegy. Na to myslel již Karlův otec Jan a i to byl jeden z důvodů, proč dbal na vzdělání svých synů více, než by na první pohled mohlo šlechtickým synům stačit.

3.4 Karel ze Žerotína a celoživotní vzdělávání

Karlovo vzdělávání navíc, jak je patrné i z analýzy jeho dopisů, nikdy neskončilo. Především teologie a právo zůstaly jeho koníčky i dávno po formálním odchodu z univerzitních lavic. Podle Odložilíka bylo zjevné, že mu velmi záleželo například na tom, aby jeho znalosti cizích jazyků nezakrněly a aby nepoklesla jeho způsobilost se jimi plyně vyjadřovat. *Proto četl díla v nich psaná a na svém sídle měl někoho z těch krajů, s nimiž rozmlouval a tak svou slovní zásobu udržoval neztenčenou, ba spíše ještě rozhojňoval.*²⁷ Přes svou znalost jazyků nepřestal nikdy dbát zároveň o češtinu. Ve své mateřštině nejen mluvil, ale také psal a to jak neformální vzkazy, tak například zápisy z jednání. Potrpěl si také na to, aby lidé dosazovaní do zemských úřadů znali český jazyk a aby úřední psaní, která dostával jakožto moravský hejtman, byla psána v češtině. Pokud tomu tak nebylo, těžce to nesl a žádosti také nemusel vyhovět. Jeho pohled na danou věc dokládá následující citát, který je odpovědí olomouckým měšťanům, kteří Karlovi poslali německý list. Karel zde píše: *...víte dobře, že v této zemi jazyk svůj obzvláštní a vlastní máme, za který se Vám stydětí nic není potřebi; nýbrž stydětí bychom se slušně za to museli, kdybychme se toho dopustili, aby týž jazyk náš přirozený, tak vzácný, starožitný a rozšířený měl od cizího vytisknut býti.* Pokud jde o zálibu v mateřštině, Karel našel podporu především u své poslední manželky Kateřiny z Valdštejna, která měla stejný zájem.

Žerotín se také kromě jazyků celý život vzdělával v dalších oborech. O tom svědčí jeho knihovna. Najdeme zde knihy náboženského charakteru (vedle Bible zde vynikala Casmannova Schola tentationum), dále pak vědy jako právo, dějepis a zeměpis

²⁷ ODLOŽILÍK, Otakar, *Karel starší ze Žerotína*, str. 44.

a také řecké a římské klasiky, kteří tou dobou už nebyli v Jednotě považováni za odpadlickou literaturu. Karel byl skutečným sběratelem knih, přesto mu nešlo jen o pouhé hromadění, ve své bibliotéce se dokonale vyznal. To poznáváme i z dopisu, ve kterém dává přesné pokyny k ukládání jednotlivých knih ve své knihovně při stěhování do Vratislavi. Sám Žerotín v roce 1595 napsal: *Již nesmím vyhledávati počet kněh, nýbrž místa pro ně, jelikož tíží jich můj zámek téměř se rozpukává.*²⁸

Marie Koldinská popisuje ve své knize Každodennost renesančního aristokrata vyobrazení mladého šlechtice, který se rozhoduje o své životní dráze.²⁹ Karel starší ze Žerotína je typickým dokladem osobnosti, která jako by se nikdy nerozhodla, protože dokázala propojit cesty za vzděláním s cestami ke dvoru, život křesťana s životem politika, přístup intelektuála s přístupem vojáka. Nad tím vším zůstával navíc starostlivým otcem, jenž dbal také o výchovu a vzdělání svých dcer (jak dokládají a analyzované dopisy), milujícím manželem a pánem, který se snažil o spravedlnost pro své poddané. Během svého života zakusil moravský hejtman mnoho okolností a mnohokrát se mu život otočil o 180°. Přesto zůstal věrný svému přesvědčení a morálním hodnotám, které si vytyčil. Svědectví, které zanechal, je důležitým pramenem pro poznání vzdělávání v 16. a 17. století. V tomto bádání se totiž historik nemůže spolehnout na pouhé věcné záznamy z výchovných institucí, jako jsou kláštery nebo školy. Sebesvědectví – podávání svědectví o sobě sama - mohou odkazovat na recepci idejí nebo na mínění učitelů, ale také na hranice jejich působení.³⁰

²⁸ ODLOŽILÍK, Otakar. *Karel starší ze Žerotína*, str. 58.

²⁹ KOLDINSKÁ, Marie. *Každodennost renesančního aristokrata*, str. 28.

³⁰ VON GREYERZ, Kaspar, MEDICK, Hans, VEIT, Patricie. *Von der dargestellten Person zum erinnerten Ich*, Köln Weimar Wien: Böhlau, 2001. s. 10.

4 Karel starší ze Žerotína jako mecenáš

Žerotín se ...stal jakýmsi zprostředkovatelem ve světě jednoty bratrské pro vzdělání a kultivování jejich mladých členů, a to zdaleka nejen ze šlechtického prostředí.

(Tomáš Knoz)³¹

Poté, co se mladí šlechtici vrátili ze studijních nebo kavalírských cest, je obvykle čekalo založení rodiny a péče o rodinné majetky. Žerotína ale čekalo ještě něco jiného. Jelikož jeho cestování vešlo v obecnou známost, byl zahrnut dotazy a prosbami svých příbuzných, jež chtěli, aby jim, resp. jejich dětem pomohl s plánováním studijní cesty, žádali od něho doporučení pro profesory, rady na cestu a mnohdy i peníze. Karel neváhal svým příbuzným a především pak talentovaným šlechticům v této věci pomoci. To ovšem neznamená, že bez rozmyslu rozdával peníze všem, kdo jej o ně požádali. Žerotín naopak velmi pečlivě vážil, komu a jak konkrétně pomoci. Jeho finance byly značně omezené a nemohl si dovolit bezhlavě utrácet. Dá se však říci, že radu neodepřel nikomu. Pro radu se k moravskému šlechtici obrátili například Hannibal z Valdštejna nebo Jeroným Václav z Thurnu, kteří sháněli receptory pro své příbuzné.³² Stejně tak se Karel často stával rádcem ve věci vzdělávací cesty. Někteří šlechtici se vydali na pouť přímo po jeho stopách. Pokud to neudělali automaticky, ale žádali od moravského hejtmana radu, důležitým činitelem pro něho hrála konfese, která se v dané zemi, městě či univerzitě projevovala. Ač sám prošel Francií i Itálií, několikrát se ve svých dopisech mladým svěřencům či jejich poručníkům vyjadřuje v neprospěch těchto katolických zemí a to ze strachu, že mladíky odvedou od pravé víry. Tyto obavy nebyly plané, neboť v tomto období byla konverze běžnou záležitostí a pro Karla staršího ze Žerotína byly tyto „ztráty“ přátel velmi bolestné, a to i přesto, že s některými z nich zůstal v kontaktu i po jejich konverzi.

Podobně skeptický jako k cestám do některých zemí byl Karel i ke kavalírským cestám ke dvoru. Měl za to, že podporují zahálku nebo požitkářství a že můžou člověka odklonit od víry, nebo jej minimálně duchovně neobohatí. Pokud moravský šlechtic určitému mladíkovi vzdělání financoval, musel ten potom striktně dodržovat mecenášovy plány a připomínky, a svou pílí se snažit ve škole prospívat. Pokud tomu

³¹ Pod ochranou Žerotínů [film]. Režie L. HLAVSA. ČR: Česká televize, 2013
Dostupné také z:
<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10391170572-pod-ochranou-zerotinu/>

³² HOLÝ, Martin, *Zrození renesančního kavalíra*, str. 63.

tak nebylo, Žerotín dával několik varování a důrazných výtek, v nejzazším případě zasáhl i tím, že studenta z cest odvolal a přestal jej podporovat. Nejzářnějším příkladem nezdařilého studenta je Žerotínův stejnojmenný příbuzný, synovec Karel mladší ze Žerotína. Přestože mu moravský hejtman sjednal hned pět nejlepších učitelů (Melchior Junius, Zdeněk Brtnický z Valdštejna, Adam Ropal z Rifmberka, Joachim Camerarius, Vavřinec Cirkler a později Jakub Guetlinus), nepodařilo se udržet mladého muže na studiích tak, aby se věnoval skutečným vědám a ne radovánkám, jaké nabízely zahraniční metropole. Pokud se moravský hejtman Karel ze Žerotína rozlítil, byl v takovýchto extrémních případech i pro fyzické tresty. Ty ve sledované době nebyly ničím neobvyklým. Holý uvádí: *Byly považovány za správnou a přiměřenou součást výchovy.*³³ Používány byly nejen u malých dětí, ale jak uvádí i při návazné výchově a vzdělávání. Že se tělesných trestů nebál ani bratrský šlechtic dokazují právě jeho dopisy preceptorovi Karla mladšího.

Dalšími učenci, obvykle však vděčnějším a lépe prospívajícími, byli například Jan Diviš (Žerotínův mladší bratr), Vilém Slavata, Zdeněk Brtnický z Valdštejna, Jan Fridrich ze Žerotína, Matěj Timitn, Václav ze Zástřizl, z nižší šlechty potom Zikmund a Jan Bokůvka na Ivanovicích na Hané. Ze zahraničních studentů zmiňme Johanna Leunclavia.³⁴ Těm všem Žerotín přispíval doporučeními, financemi či dobrými radami. Nejslavnějším vzdělancem, kterému bratrský politik pomohl, byl však jednoznačně Jan Amos Komenský. Ten kopíroval například Žerotínovy cesty do zahraničí a sám se vydal po cestě Heidelberg – Nizozemí – Londýn. Přestože jej Žerotín nesporně podporoval a jejich vztah nebyl ryze neosobní,³⁵ bývá jejich spolupráce dost možná přeceňována. S jistotou to nelze říci, neboť ze vzájemné korespondence těchto dvou velikánů se dochovalo velmi málo. Jisté však je, že Žerotín viděl v Komenském především svého duchovního bratra, neboť jejich cesty se sešly mimo jiné v době, kdy Žerotín podporoval své bratrské souvěrce na svých panstvích. Komenský se navíc vždy obracel o mecenát k více osobnostem. Karel ze Žerotína byl tedy jedním z mnoha, zato však jedním z prvních, kteří se Komenského ujali ještě v době, kdy se jeho talent naplno neprojevil. Vlastnosti, které měl mít Komenského mecenáš, uvádí Knoz: Měl to být

³³ HOLÝ, Martin, *Zrození renesančního kavalíra*, str. 51.

³⁴ KOPECKÝ, Milan. *Český humanismus*, str. 175.

³⁵ Komenský například Žerotínovi dedikoval Labyrint, viz. KNOZ, Tomáš. *Žerotín a Komenský – mecenáš a učenec*. In: J. A. Komenský a kultura jeho doby. *Sborník statí k 400. Výročí narození J. A. Komenského*. str. 45.

člověk vzdělaný, náboženský orientovaný na reformaci a kalvínství.³⁶ Tímto výběrem bratrský šlechtic prošel, na rozdíl třeba od kardinála Richelieu,³⁷ který nabízel Komenskému místo na pansofické akademii v Paříži.

Karel starší se stal také poručníkem několika sirotků (např. Václav mladší Morkovský ze Zásřižl, Petrold Bohobud z Lipé) a na svůj dvůr bral do služeb některé mladíky jako pážata (např. Jiří Vtelenský z Vtelna). I u nich dbal na vzdělávání, například chtěl, aby se u něho na zámku naučili alespoň trochu vlašsky, neboť tento jazyk považoval za velmi důležitý.³⁸ Bližší informace o počtu či skladbě pážat na Karlově dvoře však chybí. Jisté však je, že moravský politik se snažil postarat nejprve o své nadané příbuzné a poté teprve i další šlechtice a také, že zde mladíci někdy zůstávali i několik let. Konkrétně Jiří Vtelenský snad až do dvaceti let, což však byla v tehdejších poměrech spíše výjimka. Kromě podpory jednotlivých studentů se náměšťský Žerotín také dvakrát snažil vybudovat školu, která by byla bratrsky zaměřená a nahradila tak mezi tím zaniklou školu v Ivančicích, kde Karel jako mladý chlapec studoval. Tyto snahy se ale nikdy nenaplnily. Zato vzrostla obliba školy v Přerově, kde pod Žerotínovou ochranou působil i Jan Amos Komenský.³⁹ Karlovu podporu jednotě bratrské ve věci vzdělání popsal Tomáš Knoz v dokumentárním pořadu *Pod ochranou Žerotínů*.

Bratrský patron však nepodporoval jen studenty. Známé jsou také případy, kdy podporoval lékaře (Lavinus a Timinus z Ottenfeldu) nebo teology (Ota Casmann). Nejlépe Žerotínovu mecenášskou činnost shrnuje Knoz, když o něm píše: *Ochraňoval vše, co souviselo s bratrskou konfesí či konfesemi jí nejbližšími, podporoval školství, učitele i studenty, učence, teology, filozofy, lékaře. Jeho mecenášství mělo přitom jak stránku ideovou a morální, tak i stránku ryze finanční. Peníze získávané z výnosu žerotínských statků bývaly investovány do vydávání teologických spisů, činnosti bratrských sborů působících na Moravě a později v emigraci.*⁴⁰ Všechny tyto složky Karlova mecenátu je možné najít v jeho korespondenci, jejíž analýze se věnuje hlavní část této práce.

³⁶ Tamtéž, str. 43.

³⁷ KNOZ, Tomáš. *Žerotín a Komenský – mecenáš a učenec*. In: J. A. Komenský a kultura jeho doby. Sborník statí k 400. Výročí narození J. A. Komenského. str. 37.

³⁸ ODLOŽILÍK, Otakar. *Karel starší ze Žerotína*, str. 44.

³⁹ Tamtéž, str. 51.

⁴⁰ KNOZ, Tomáš. *Žerotín a Komenský – mecenáš a učenec*. In: J. A. Komenský a kultura jeho doby. Sborník statí k 400. Výročí narození J. A. Komenského. str. 40.

5 Osobní korespondence - její všeobecný náskres, vývoj a její pojetí ve vztahu k osobě Karla staršího ze Žerotína

List nebo také dopis, psaní, lat. též epistula, česky epištola - resp. littera, v původním významu označující list i listinu.

List jako žánr vznikl v antice, je primárně určený k písemné komunikaci mezi pisatelem a adresátem. Slouží k výměně myšlenek autora a adresáta, k prostému sdělení informací či k utřídění myšlenek samotného autora. V dopisech, pokud nenesou jen prostou informaci, se odráží osobnost autora, jeho názory a postoje. Ačkoliv bývají slova list a dopis, a korespondence a epistolografie často zaměňovány, dají se rozlišit podle poměru estetické a prostě sdělovací funkce. Dopis bývá považován za předchůdce listu, jeho funkce je prostě sdělovací a čistě komunikační. Objevují se zde neměnné úvodní a závěrečné formule (datace, oslovení, podpis). Soubor takovýchto písemností nazýváme korespondence. List je oproti tomu literarizovaný text. Prosté sdělení není jeho jediným cílem. K literarizaci také dochází, je-li list čten někým jiným než adresátem, zvláště pak s odstupem času. Ten jej vnímá odosobněně, původní prosté sdělení už není aktuální, text se stává spíše literárním dílem. Soubor takovýchto listů bývá nazýván epistolografie.

V této práci však slova list a dopis bereme jako synonyma. Karel starší ze Žerotína se ve svých listech pohyboval na tenké hranici výše vytyčených mantinelů. Úvodní či závěrečné formule i dataci obvykle dodržuje, jeho dopisy ale jen zřídka vykazují známky pouhého prostého sdělení. Naopak často se v nich projevuje snaha zdůraznit vlastní myšlenky, názory a postoje, někdy také znatelná touha ukázat své znalosti, sečtělou, vtip a nadhled. Přesto se však nedá říci, že dopisy Karla staršího ze Žerotína jsou jednoznačně literarizované. Koneckonců i edice Noemi Rejchrtové nese název *Z korespondence* (nikoliv *Z epistolografie*).

Encyklopedie literárních žánrů rozlišuje tři základní podoby dopisů:

1) Soukromý dopis s výraznými beletristickými prvky. Většinou bývá určen jednomu konkrétnímu, reálně existujícímu adresátovi, někdy ovšem s předpokladem, že bude předčítán v jisté komunitě (klášterní společenství, návštěvníci salonu, přátelský kruh vzdělanců).

2) Otevřený dopis, již primárně určený pro zveřejnění a užívající dopisovou formu k prezentaci pisatelových názorů, postřehů, zážitků či politických stanovisek. Nezřídka je stylizován v kódu jiných žánrů (esej, črta, fejeton) a k listu se pak vztahuje pouze užitím formálních dopisových znaků (datum, oslovení, podpis) či dokonce jen názvem.

3) Fiktivní dopis jako hlavní výrazový prostředek, případně jako součást literárního díla. Jeho nejvýraznějším uplatněním je román v listech.

Pokud přistoupíme na to, že lze Žerotínovy dopisy brát i jako literární dílo, spadají zajisté do bodu číslo jedna. To, že si Žerotín uvědomoval, že jeho dopisy jsou čteny dalšími osobami a dokonce opisovány, se dozvídáme přímo z jeho korespondence (viz například dopisy 106 a 128, v analýzách označené čísly 32 a 34).

5.1 Historie listu jako literárního žánru od antiky po 17. století

Z prostředku prosté písemné komunikace ve svébytný stylizovaný útvar list přešel už v době antiky. Používanými jazyky vzdělců tehdy byly latina a řečtina. Právě v těchto jazycích tedy autoři vyjadřovali v listech své názory týkající sociálních a politických problémů, líčili zde své dojmy a zážitky, nezřídka přidali také vtipnou pointu či poučení. Ve zmíněné době se proslavili například Cicero, Seneca nebo Publius Ovidius Naso. Právě na antickou epistolografii navazovala svým odkazem pozdější, humanistická epistolografie.

Rané křesťanství přináší do literatury termín epištola, jakožto poselství, obvykle jsou myšleny dopisy apoštola Pavla v Novém zákoně. V období středověku bývaly listy děleny na otevřené (*litterae apertae*) a uzavřené (*litterae clausae*), tedy zapečetěné. Ty byly označovány staročesky také jako listy poselací. Mezi listy otevřené se řadily oficiální písemnosti jako glejty, vyhlášení válečného stavu, manifesty. List uzavřený byl oproti tomu obvykle soukromý a při jeho psaní byl doporučen jasně daný postup. Dopis tak rozhodně musel obsahovat: pozdrav (*salutatio*), přístup (*exordium*), líčení (*narratio*), prosba (*petitio*) a závěr (*conclusio*), eventuálně podpis autora. Tohoto postupu se při dopisování především s vysoce postavenými muži držel i Karel starší. Používal také přípisky neboli doušky, ze kterých se později zrodilo *post scriptum*. V Karlově korespondenci se vyskytuje jak pojem douška, tak *post scriptum*. To může ukazovat na dobové posuny (kdy se ještě používala douška a zároveň do listů již

pronikalo post scriptum). Někteří badatelé se také domnívají, že mezi douškou a PS existuje rozdíl, totiž že douška je osobnějšího, intimnějšího charakteru.

V období renesančního humanismu se autoři dopisů navrací k antickým tendencím a to především v tom smyslu, že list se pro ně opět stává prostředkem k vyjádření vlastních názorů a pocitů. Na odiv v něm byl stavěn autorův talent, humor i vzdělanost. Humanistické listy v sobě tedy vždy spojovaly funkci estetickou a sdělnou. Přestože korespondence této doby byla určena konkrétním žijícím lidem, autor počítal s tím, že vstoupí ve známost širšího okruhu podobně orientovaných vzdělanců.

Další věcí, kterou se humanistická epistolografie blížila té antické, byla formální stránka listu. Nedílnou součástí tak bylo uvedení pisatelova jména v záhlaví, oslovení *Ty*, resp. *Příteli*, nahrazení majestátního plurálu, považovaného za barbarismus, singulárem, a závěrečný pozdrav *Bud' zdráv!* Tyto formule s oblibou používal i Karel starší ze Žerotína, nutno ale říci, že ne vždy. Ve svých dopisech také neváhal vysoce postaveným adresátům vykat. Průkopníkem humanistického listu byl již v polovině 14. století Francesco Petrarca, známý také svými kontakty s pražským dvorem Karla IV. Jeho dílem jsou například Listy o záležitostech rodinných, přesněji soukromých. Petrarca přistupoval k listu jako k pojednání na určité téma. Tato pojednání byla závažnějšího charakteru. Tento přístup však nebyl jediným možným. Již o necelých sto let později považovali list za nositele myšlenek, rychlých asociací a dojmů například Leonardo Bruni z Arezza nebo Poggio Bracciolini. V období renesance také list začal ovlivňovat další literární žánry, například novelu, povídku, dialog a především cestopis. Všechny tyto texty dávaly svým autorům možnost být napsány právě formou listu. Psány byly také takzvané kavalírské listy. Ty psali šlechtici a vykazovaly notnou dávku autostylizace.

V období po roce 1450 se projevovaly také tendence proti humanistickým listům. Vyčítána jim byla především cizojazyčnost. Hlavně nekatolíci si navíc stále libovali v husitských listech a manifestech, kterými se snažili obhájit Bibli a svou víru. Humanistické listy se tedy nejprve objevovaly v katolickém prostředí, jehož přívrženci si byli jistější, a nepotřebovali radikálně upevňovat svoji pozici. Mezi takové katolické autory patřil například Tas z Boskovic, Augustin Olomoucký nebo Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic. *Zásadní zlom na nekatolické straně přinášejí teprve první desetiletí 16. věku, kdy se prosazuje názor o možném skloubení humanistických*

*zásad s myšlením české reformace kupř. v latinsky psaných dopisech Václava Píseckého, obsahujících všechny náležitosti humanistického listu, včetně odkazů na antické autory a reálie.*⁴¹

Důležitý mezník v oblasti epistolografie nastává v průběhu 16. a na počátku 17. století, tedy v letech, které jsou pro tuto práci stěžejní. V uvedeném období se totiž dopisování stává módní záležitostí, ukazatelem vzdělanosti, v podstatě nutnou součástí života každého, kdo ve společnosti chtěl něco znamenat. V této vlně se pro množství a konvenčnost listů velmi nesnadno hledají kvalitní díla vyšší hodnoty. V souvislosti s tím ale zajímavě vyzdvihuje Encyklopedie právě listy Karla ze Žerotína, jež jsou předmětem zájmu této práce. Encyklopedie uvádí: *Uznávaný vrchol předbělohorské epistolografie tvoří elegantní listy vůdčího moravského nekatolického politika Karla staršího ze Žerotína, schopného psychologického vcítění a spojujícího v duchu humanismu i české reformace zájem o záležitosti soukromé i veřejné. stejně jako jiní pisatelé ctil i Žerotín humanistickou formu v latinských listech (často adresovaných čelným zahraničním osobnostem), zatímco ve svých českých a německých psaních uchovával vnější háv středověkého dopisu, který vyplňoval humanistickou větou a myšlenkou.*

Mezi další autory dopisů, kteří by v 16. a 17. století stáli nejen za zmínku, ale bádání o nich by vydalo na další vědecké práce, můžeme zařadit například Václava Budovce z Budova nebo Jana Amose Komenského. Ti jsou mimo jiné také mezi adresáty Karla staršího ze Žerotína a analýzu listů jim adresovaným provedeme níže. V 17. století se dále začínal prosazovat barokní jazyk a dopisy se postupně odkláněly od humanistické (potažmo antické) monumentálnosti. Zato byly prudší a úsečnější. Oblibě se v této epoše těšily (a badatelskému zájmu se těší dodnes) listy rodinné a milostné. Z tohoto okruhu uveďme například korespondenci Bohuslava Balbína nebo Zuzany Černínové.

⁴¹MOCNÁ D., PETERKA, J. Encyklopedie literárních žánrů, str. 355.

6 Osobní dopisy - dějiny každodennosti vs. autostylizace schopného literáta

Psaní nic jiného není nežli vynešení řeči, která se v hlavě a v mysli formuje...nebo nezáleží na tom, aby kdo uměl žvát, než více na tom, aby skrze svou řeč dal sebe jiným poznávati, nebo z mluvení soudí se o člověku, jaká mysl jeho, jaký srdce a jaké přirození.

(Karel starší ze Žerotína)⁴²

Osobní korespondenci dnešní historiografie řadí mezi takzvané ego-dokumenty. Na kolik je tento výraz výstižný, je otázkou, která stále zůstává nezodpovězena. Nicméně prozatím se nenašlo pojmenování, které by jej vhodněji nahradilo. Kromě osobních dopisů mezi ego-dokumenty řadíme také memoáry a deníky. Za edicemi těchto pramenů můžeme nalézt dlouhou historii a to především v Evropě. Převrat v oblasti jejich zkoumání ale nastal zhruba před čtyřiceti lety následkem takzvaného „nového čtení pramene“. Právě v tomto období se historikové začínají odklánět od význačných dějinných událostí a soupisů dat a svůj zájem ve velkém upírají k dějinám každodennosti. Právě pro dějiny každodennosti se staly ego-dokumenty, tedy i osobní dopisy, jedním z nejstěžejnějších východisek.

Kromě dějin každodennosti se o tyto prameny historici upínají i z jiných hledisek, například Milan Havačka využil korespondenci dětí Jiřího Kristiána z Lobkovic jako pramen k dějinám dětství. Srovnání jazykové a stylizační formy osobních dokumentů by mělo přispět k lepšímu pochopení jazykových a stylových norem dané doby. V případě zkoumání dopisů Karla staršího ze Žerotína je však tento přínos značně oslaben a to z toho důvodu, že jeho korespondenci se prolínají texty ve velkém množství jazyků a zpřístupněny jsou obvykle v překladech, kde se již do jisté míry projevuje styl překladatele na úkor stylu původního autora. V Žerotínově korespondenci se také objevuje disglósie, především česko - latinská. Tu Noemi Rejchrtová ve své edici nechává, a latinské výrazy vysvětluje v poznámkách.

Dějiny také ukazují, že z genderového hlediska jsou osobní dopisy spíše doménou žen. Důvodem je nejspíše to, že pro ženy se korespondování stává důležitou spojnicí s okolním světem, supluje společenské styky, ve kterých jim jinak jejich okolnosti do značné míry brání. Touto problematikou se zabývá například Marie

⁴² Karel ze Žerotína ve svém dopise Karlu Bruntálskému z Vrbna, v této práci viz dopis č. 176.

Koldinská ve svém příspěvku ve sborníku s názvem *Osobní život a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?*⁴³. Reálný genderový poměr však neodpovídá vydávaným počtům, kde se čísla často obracejí. Důkazem toho je i Karel starší ze Žerotína, který je významným mužským zástupcem zdatných korespondentů.

Dopisy tedy mohou být, jak je psáno výše, sociální terapií. Mohou být ale také přímo psychoterapií, pokud autor sděluje adresátovi své pocity s tím cílem, aby si ulevil a srovnal si své vlastní myšlenky. Tuto možnost ve svých dopisech Karel starší také využívá. Je to zjevné především u těch z jeho dopisů, u nichž se objevují filozofická či duchovní témata. Takovéto listy však pochopitelně posílal jen svým nejlepším přátelům a na některých místech se dokonce zmiňuje o tom, že jsou tak osobní a niterné, že je moravský šlechtic nesvěřil nikomu jinému než právě adresátovi.

Korespondence je také velmi důležitá z hlediska výzkumu myšlení a sebepojímání. Z jejího rozboru však nepoznáváme jen autora, ale i odraz dobového způsobu psaní dopisů a místo korespondence v životě jedince i společnosti (sociální a kulturní dějiny, dějiny mentalit).

V případě běžné korespondence 16. a počátku 17. století, tedy i v případě Karla ze Žerotína, není ještě na místě hovořit přímo o literárním záměru autora. Přesto jsou zde jasně zřetelné tendence, které naznačují, jak si autor přeje být vnímán adresátem, okolím, popřípadě jak chce být prezentován v budoucnosti, neboť autoři v novověku si již velmi dobře uvědomovali trvanlivost svých písemností a důležitost svého odkazu. Tyto vlivy v následujících stoletích ještě zesílily. *Badatelský vpád do soukromého života představitelů aristokracie umožňuje jednak pochopit „zevnitř“ jejich politické, ekonomické, kulturní zájmy, podíl na věcech veřejných, podstatu mecenátu, uspořádání rodiny, objem a zaměření povinností k bližnímu i služebnictvu, podobu zábavy,...*⁴⁴

Veškerý přehled o korespondenci se ale veskrze týká urozených a střední vrstvy obyvatelstva. O písemnostech spodních vrstev se naopak ví jen velmi málo. Neznamená to však, že takovéto texty neexistovaly, spíše je problém s jejich dochovaností. I tato stránka je neustále předmětem historicko-literárního bádání.

⁴³ KOLDINSKÁ, Marie. Nepřítomné i všudypřítomné. Obraz žen ve šlechtických ego-dokumentech 16. a první poloviny 17. Století. In: LENDEROVÁ, M., KUBEŠ, J., edd. *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?* Str. 9 – 20.

⁴⁴ LENDEROVÁ, Milena. Chvála deníků a dopisů. In: LENDEROVÁ, M., KUBEŠ, J., edd. *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?* Str. 21.

Zdá se tedy, že osobní korespondence je ideálním pramenem, z něhož můžeme poznat život lidí v určité době. Tento závěr by však byl přehnaně optimistický, ne-li přímo mylný. Ego-prameny mají i své nevýhody, které znepríjemňují bádání a které snižují užitek ze získaných informací. Kromě již zmíněné autostylizace je zde problém diskontinuity (neboť málokterý autor byl natolik činný, aby se dalo celé jeho období života kvalitně kontinuálně studovat) a torzovitosti. Dopisy se buď nenaleznou celé, nebo zde chybí kontext, ve kterém byly napsány, velmi často chybí také korespondence druhé strany. Nelze tedy vždy jasně určit, na jakou záležitost konkrétní list odpovídá. Někdy je komplikované adresáta vůbec dohledat, neboť v dopisu například není uvedený celý jménem, nebo je uveden pod přezdívkou. V dalších případech je adresát sice uveden, ale jeho osoba je v pramenech v podstatě nedohledatelná a o jeho původu se tedy můžeme jen domnívat. To vše jsou důvody, kvůli kterým je třeba i ke korespondenci přistupovat kriticky. To vyžaduje konfrontovat ji s jiným typem pramenů, což však bohužel nelze vždy. Závěrem by se snad hodilo shrnutí použité ve sborníku Lenderové a Kubeše k definici korespondence: *Korespondence se obrací na adresáta či adresátku a předestírá mu (či jí) nejen sdělované informace, ale i určitý, více či méně stylizovaný obraz pisatele či pisatelky... Právě ten se může stát ve spojení s dalšími dokumenty důležitým pramenem.*⁴⁵

⁴⁵ LENDEROVÁ, Milena. Úvodem. In: LENDEROVÁ, M., KUBEŠ, J., edd. *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?* Str. 9.

7 Úvod k analýze dopisů

Pro analýzu byly v této práci vybírány dopisy výhradně z edice Noemi Rejchrtové, *Z korespondence. Karel st. ze Žerotína*. Všechny uvedené listy se svým tématem více či méně vztahují ke vzdělávání, výchově a kultuře. Zařazeno tak nemohlo být množství politických dopisů, které hojně využívá například Jiří Fukala ve své monografii o Janu Jiřím Krnovském, a o kterých zde píše, že *nabízí možnost nahlédnout do zákulisí stavovské opoziční politiky*.⁴⁶ Politika však pro potřeby tohoto textu stojí mimo náš hlavní zájem. Rozbor je zaměřen na několik informací. Těmi jsou: datum a místo psaní, adresát, úvodní a závěrečné formule a pozdravy, téma listu, osoby, o nichž se pisatel (Karel) v dopise zmiňuje, případně odkazy na určitá díla, události či osobnosti a nakonec také jazyk psaní a styl a forma, jež je zde používána. Sem bývá řazeno například tykání a vykání nebo členění do odstavců.

Oproti původnímu záměru řadit listy podle adresátů jsou analýzy nakonec seřazeny chronologicky podle doby, kdy jednotlivé dopisy vznikly, neboť co se týká osob, jimž byly určeny, často se v jedné postavě prolíná mnoho funkcí (učitel, přítel; žák, lékař; žák, příbuzný;...). Rozbory jsou označeny čísly 1 až 39 a (1) až (176). U většiny z nich lze nalézt označení dvě. První z nich znamená pořadí analýzy v této práci, druhé (v závorce) pro jednodušší orientaci signifikuje pořadí daného listu v edici Noemi Rejchrtové.

Mezi zkoumané listy nebyl možná překvapivě zařazen slavný spis Jiříkovi z Hodic, známý též jako *Apologie*, přestože jej například Kopecký označuje za druhé nejlepší dílo české řečnické tvorby v epistolární formě po Blahoslavově *Filipice*.⁴⁷ Nezařazení tohoto spisu je dáno jednak tím, že již je mu mezi badateli věnována poměrně velká pozornost, jednak tím, že přestože je napsán vytříbenou humanistickou češtinou, nezabývá se a priori vzděláním, nýbrž spíše Žerotínovými politickými postoji. Nepovažovala jsem jej tedy k tématu šlechticova vzdělání a mecenátu za podstatný, ačkoliv by jistě nebyl zcela bez platnosti.

Součástí analýzy je mnoho odkazů do Bible. Pokud není uvedeno jinak, pocházejí všechny vypsané verše z Bible kralické.

⁴⁶ *Právě bohatá Žerotínova korespondence s hohenzollernským knížecím dvorem v Krnově a dalšími protestantskými činovníky nám nabízí možnost nahlédnout do zákulisí stavovské opoziční politiky. VIZ FUKALA, Radek. Jan Jiří Krnovský: Stavovské povstání a zápas s habsburky, str. 97.*

⁴⁷ KOPECKÝ, Milan. *Český humanismus*, str. 211.

7.1 Analýza dopisů

Dopis č. 1.

Datum: 19. dubna 1578

Místo psaní: Ivančice

Adresát: Jan Crato (Krato) z Kraftheimu (Karlův učitel a osobní lékař jeho otce)

Úvod: Zdraví, oslovuje jej *pane* (projev úcty), zmiňuje, že píše na výslovné přání adresáta, neboť ten chce na základě dopisů pozorovat pokrok v učení svého žáka.

Závěr: Končí větou *Sbohem, přeslavný muži*. (projev zbožnosti a úcty).

Téma: Děkuje svému učiteli za to, že nepohrdl dohledem nad jeho výchovou. Prosí jej, aby bděl nad otcovým zdravotním stavem. Omlouvá se za pozdní odpověď na dopis adresátova syna. Prosí jej, aby pomohl mladému chlapci, Karlovi sluhovi, který dostal horečku.

Zmiňované osoby: Jan ze Žerotína (Karlův otec), Kraton mladší (adresátův syn), Karlovi učitelé, Karlův sluha.

Jazyk: latina

Styl a forma: Styl je velmi vytríbený, a to i proto, že dopis byl původně psán jako stylistické cvičení. I to je důvodem, proč je slohově na ještě větší úrovni než obyčejně. Navíc byl také nástrojem na procvičení latiny. List je rozčleněn do dvou odstavců.

Dopis č. 2.

Datum: 16. února 1579

Místo psaní: Štrasburk

Adresát: Jan Crato (Krato) z Kraftheimu (Karlův učitel a osobní lékař jeho otce)

Úvod: Začíná hned v úvodu hovořit o tom, že dopis je odpovědí na list, jež obdržel 25. listopadu, odepisuje tedy po téměř třech měsících.

Závěr: Zbožné rozloučení, přání pevného zdraví. Karel prosí o zachování přízně ke své osobě.

Téma: Děkuje za péči o otce, děkuje za doporučení, které adresát poslal rektorovi štrasburské akademie, zamýšlí se nad tím, zda je vhodné, aby adresátův syn studoval v Padově (katolickém městě), podává informace o zdravotním stavu otce.

Zmiňované osoby: Jan ze Žerotína (Karlův otec), Kraton mladší (adresátův syn), Jean Sturm (rektor štrasburské akademie, kde Karel právě studoval).

Odkazy: Vergilius – Aeneis.⁴⁸

Jazyk: latina

Styl a forma: Vytříbený styl, mnoho uctivých prvků, př. oslovení „přeslavný muži.“ List je rozčleněn na čtyři odstavce.

Dopis č. 3.

Datum: 10. srpna 1580

Místo psaní: Basilej

Adresát: Vavřinec Circlerus (rektor školy v polském Břehu, preceptor Karla staršího)

Úvod: Karel používá velmi uctivé oslovení, které vyzdvihuje vzdělávací stránku jeho vztahu s adresátem (*Muži velmi učený, proslulý pane učiteli.*)

Závěr: Omlouvá nevelký rozsah dopisu v důsledku nedostatku času. Loučí se opět slovy, která zdůrazňují vztah žáka a učitele. Navíc používá sebevědomé vyjádření. (*Tvůj nejoblíbenější a nejmilejší žák.*)

Téma: Ve zkratce připomíná příběh svatého Vavřince, připojuje blahopřání k svátku adresáta, především přeje pevné zdraví a Boží přízeň.

Zmiňované osoby: jen historické (sv. Vavřinec, Decius)

Odkazy: Odkazuje na příběh o svatém Vavřincovi.⁴⁹

Jazyk: latina.

Styl a forma: Původně část o svatém Vavřincovi psána ve verších (dle vyjádření: *Pokusil jsem se uvažovat o tomto příběhu v několika málo verších.*). Opět zřejmě mimo jiné stylistické cvičení, které bylo součástí blahopřání učiteli. List je rozčleněn na dva odstavce.

Dopis č. 4.

Datum: 15. února 1581

Místo psaní: Padova

Adresát: Jan Crato (Krato) z Kraftheimu (Karlův učitel a osobní lékař jeho otce)

⁴⁸ Aeneis vypráví o bájném hrdinovi, který uprchl z hořící Tróje, bloudil po mořích, byl pronásledován bohyní Juno, a nakonec doplul do Latia, kde později vzniká Řím. Aeneis je jedním ze stěžejních děl starověku, která ovlivnila tvorbu poezie na mnoho století dopředu. Nejnověji například MARO, Publius Vergilius. Aeneis. Praha: Academia, 2011. ISBN 978-80-200-1997-4.

⁴⁹ Svatý Vavřinec byl jáhnem papeže Sixta II. Podle tradice byl v době pronásledování upálen na žhavém roštu. Více viz RULÍŠEK, Hynek. Slovník křesťanské ikonografie. Postavy, atributy, symboly. České Budějovice: Karmášek, 2006. ISBN 80-239-7434-3.

Úvod: Přeje dobré zdraví, připojuje uctivé oslovení (tentokrát *vznešený muži, ctěný pane a přáteli.*)

Závěr: Vyřizuje pozdrav od profesora. Potvrzuje svou oddanost, například vyjádřením *Tvé důstojnosti nejoddanější...*

Téma: Vyjadřuje radost nad tím, že na něj Kraton stále pamatuje, zmiňuje dopis, který obdržel. Zavazuje se oplatit adresátovi jeho dobrotu službami, jakých bude schopen. Dále píše o tom, že knihy, o které jej adresát prosil, se mu nepodařilo sehnat. Přeje mu štěstí, posílá pozdravy jeho rodině.

Zmiňované osoby: Jeroným Mercurialis (profesor medicíny v Padově), historická postava Antenor.

Odkazy: Ve vyjádření „V Antenorově Padově“ se odvolává na příběh o bájném trojském hrdinovi, který bývá považován za zakladatele Padovy.

Jazyk: latina.

Styl a forma: Vytříbený styl, mnoho uctivých prvků a projevů oddanosti. List je rozčleněn do čtyř odstavců.

Dopis č. 5.

Datum: 24. května 1583

Místo: Ženeva

Adresát: Jan Jakub Grynaeus (profesor teologie na univerzitě v Heidelbergu)

Úvod: Zdraví, oslovuje jej *Ctihodný a velmi učený muži, nejváženější příteli.*

Omlouvá se za pozdní odpověď.

Závěr: Vyřizuje pozdravy a přeje adresátovi vše dobré.

Téma: Oznamuje adresátovi, že jeho otec Jan ze Žerotína zemřel. Popisuje mu svoje psychické a duševní rozpoložení. Rozebírá křesťanský pohled na smrt a truchlení⁵⁰. Informuje jej, že na Moravu vysílá svého učitele Lavína. Omlouvá se mu, že nemůže sehnat jisté vydání Nového zákona, které si adresát přál, neboť je rozprodáno, a nabízí mu za něj vydání jiná.

Zmiňované osoby: Jan ze Žerotína (Karlův otec), Václav Lavín z Ottenfeldu (Karlův učitel, lékař a průvodce), charitky (v řecké mytologii personifikace mládí a půvabu, zde Grynaeovy dcery), Theodor Beza (francouzský teolog, učenec a reformátor), adresátova

⁵⁰ Viz například Kazatel 7:1 (*Lepší jest jméno dobré nežli mast výborná, a den smrti než den narození člověka.*)

manželka, Theodor Zwinger (švýcarský humanistický učenec), Basilius Amerbach (basilejský právník a sběratel umění, profesor), Louis Iselius (profesor).

Odkazy: Zmiňuje latinský Nový zákon od Theodora Bezy.

Jazyk: latina

Styl a forma: Vysoká jazyková úroveň, patrná hluboká úcta k adresátovi. List je rozčleněn do pěti odstavců.

Dopis č. 6 (7)

Datum: 7. května 1590

Místo psaní: Náměšť

Adresát: Jan Jakub Grynaeus (profesor teologie na univerzitě v Heidelbergu)

Úvod: Oslovuje jej *Muži velmi učený a příteli nejváženější*. Projevuje úctu, přeje mu zdraví.

Závěr: Posílá pozdravy, doprošuje se jeho přízně, např. *Měj mne stále rád*. K místu psaní připojuje informaci o tom, že list byl psán narychlo. Podepisuje se jako *Tvůj nejoddanější Karel Žerotín*.

Téma: Děkuje adresátovi za dopis, jež mu byl doručen Manfredem Balbanem. Svůj dopis naopak posílá po svém bratrovi Janu Divišovi, jehož také doporučuje adresátovi k pedagogickému vedení. Píše o dobrých stránkách svého bratra. Prosí adresáta, aby, bude-li to možné, nechal u sebe Diviše i bydlet. Píše o tom, že je šťasten ve svém manželství a že očekávají narození prvního potomka. Zmiňuje se o knihách historických příkladů a *Otázkách teologických*. Prozrazuje své plány na cestu do Francie.⁵¹ Posílá pozdravy.

Zmiňované osoby: Manfred Balbanus (Žerotínův přítel, úředník královské komory Jindřicha IV.), Jan Diviš (Žerotínův nevlastní bratr), Divišův učitel, Barbora z Krajku (Žerotínova manželka), Volrad Plessius (vyslanec francouzského soudu, učitel holandského prince Karla Ludvíka), Václav Lavín z Ottenfeldu (Karlův učitel, lékař a průvodce), Vavřinec Cirkler (Slezan z Goldbergu, odchovanec luterské univerzity ve Vitemberce a žák Melanchthonův), Basileus Amerbach (basilejský právník a sběratel

⁵¹ Žerotín píše: *Myslím, totiž, že vás brzy navštívím – jak doufám, že dá Bůh*. Zde se stejně jako na mnoha jiných místech Žerotínových dopisů odráží ve vyjadřování uplatnění biblického verše u Jakuba 4: 13 – 15 (*Ale nuže vy, kteříž říkáte: Dnes neb zítra vypravíme se do onoho města, a pobudeme tam přes celý rok, a budeme kupčiti, a něco zisťeme; ješto nevíte, co zítra bude. Nebo jaký jest život váš? Pára zajisté jest, kteráž se na maličko ukáže, a potom zmizí. Místo toho, co byste měli říci: Bude-li Pán chtíti, a budeme-li živi, učiníme toto neb ono.*)

umění), Felix Platerrus (švýcarský lékař a profesor), Guillaume Arragosius (osobní lékař čtyř francouzských králů, hugenot), Oldřich z Kounic (komoří krále Matyáše Habsburského, studoval v Basileji).

Odkazy: Otázky teologické (z kontextu zřejmě Grynaeovo dílo)

Jazyk: latina

Styl a forma: Používá uctivá oslovení, forma je velmi kultivovaná, ale přesto osobní a přátelská. List je členěn do sedmi odstavců.

Dopis č. 7 (10)

Datum: 12. listopadu 1591

Místo psaní: Staden (Německo)

Adresát: Jan Jakub Grynaeus (profesor teologie na univerzitě v Heidelbergu)

Úvod: Přeje adresátovi zdraví, uctivě jej oslovuje (*přeslavný muži a vážený příteli.*)

Závěr: Posílá pozdravy, prosí Grynaea, aby jej připomněl všem zmiňovaným, je tedy vidět, že mu záleželo na udržování kontaktů, přeje zdraví, končí uctivou formulí *slavný muži, jehož si vážím jako otce.*

Téma: Vypravuje adresátovi o své cestě do Francie, ospravedlňuje své pohnutky, neboť má pocit, že Grynaeus jakožto učitel jej vedl vlasteneckým směrem a jeho cestu mimo domovskou zemi by nemusel schvalovat. Je zřejmé, že mu na adresátově názoru záleží.

Mluví o své rodinné situaci, kdy manželka zemřela, a tak již necítí nutnost zůstat doma (přestože má malou dceru). Uspořádává své rodinné poměry a dceru svěřuje služebnictvu a příbuzným. Oznamuje adresátovi, že již dvacátý den pobývá ve Staden, vypravuje své další válečné plány. Píše novinky o společných známých Kounicovi, Valdštejnovi,...

Zmiňované osoby: Barbora z Krajku (Žerotínova manželka), Vavřinec Circler (rektor školy v polském Břehu, preceptor Karla staršího), Oldřich z Kounic (komoří krále Matyáše Habsburského, studoval v Basileji) a jeho syn, baron Valdštejn (Karel z Brtnické větve Valdštejnů), Jan Diviš (Žerotínův nevlastní bratr), Havel (legát), Bernard Offenburg (basilejský rodák ve službách Karla staršího ze Žerotína), Louis Iselius (profesor), adresátova manželka, adresátova dcera, Guillaume Arragosius (osobní lékař čtyř francouzských králů, hugenot), Felix Platerrus (švýcarský lékař a profesor).

Jazyk: latina

Styl a forma: Styl psaní je jako obvykle uctivý, v tomto případě velmi osobní, působí možná až chaotickým dojmem, neboť Žerotín se během své cesty zřejmě vypisoval ze svých pocitů, a uváděl tak mnoho nesouvisejících myšlenek. List je členěn do osmi odstavců.

Dopis č. 8 (12)

Datum: 16. listopadu 1591

Místo psaní: Staden (Německo)

Adresát: Anna Vanecká z Jemničky (chůva Žerotínovy dcery Bohunky)

Úvod: Oslovuje adresátku *Má nejmilejší paní kmotra*, přeje vše nejlepší a mnoho zdraví jak jí, tak své dceři a všem, které zanechal na svém panství. Projevují se zde jeho emoce, stesk po domově.

Závěr: Zdraví svou tetu paní Berkovou, podepisuje se jako kmotr a syn (přestože v pozici nadřízeného, má úctu ke zkušenostem a věku své kmotry a chůvy).

Téma: Vysvětluje důvody, proč píše po tak dlouhé době. Klade adresátce na srdce, aby co nejlépe pečovala o jeho dceru Bohunku a aby ji nenechávala samotnou ani v případě, že by sama odjela pryč. Projevuje zde své emoce, když posílá své dceři polibky a svěřuje se se svou úzkostí o ni. Mluví o ní (o dceři) jako o Bůžičce (otcovská zdrobnělina). Dává Vanecké pokyny k hospodaření, pro případ problémů jí svěřuje svou autoritu. Prosí, aby mu také z domova brzy odpověděli (opět se projevuje stesk), posílá pozdravy. Nabádá Vaneckou, aby pilně učila Bohunku mluvit. (*Poroučím vám svou Bůžičku, kteroužto učte pilně mluviti, aby mne, když se domů bohda vrátím, sama přivítati uměla.*)

Zmiňované osoby: Bohunka (Žerotínova dcera), pan Fridrich ze Žerotína a na Židlochovicích, Stolle, bratr Jan (bratrský senior Jan Eneáš, spolupřekladatel kralické Bible), bratr Zachariáš (Zachariáš Solín, správce kralického sboru a tiskárny), úředníci, Jan Volf Meziříčský z Kozlova (Karlův důvěrník a později správce na Přerově), Václav Lavín z Ottenfeldu (Karlův učitel, lékař a průvodce), Alžběta Berková (Budišovská) z Dubé (Žerotínova teta).

Jazyk: čeština

Styl a forma: Styl volnější než u korespondence učitelům, přesto je zde patrná úcta ke starší ženě a kmotře. Autor si zde může dovolit psát českým jazykem. Objevuje se zde mnoho osobních a emotivních vyjádření. List je formálně rozčleněn do sedmi odstavců.

Dopis č. 9 (18)

Datum: 21. 12. 1593 (v listu původně uvedeno jako v předvečer svatého Tomáše)

Místo psaní: Náměšť

Adresát: Jan Jakub Grynaeus (profesor teologie na univerzitě v Heidelbergu)

Úvod: Oslovení je v porovnání s předchozími listy určenými Grynaeovi osobnější a přátelštější (*můj Grynaee*). Přesto se z něj nevytrácí úcta.

Přeje mu zdraví, zmiňuje nedostatek času na obou stranách a ujišťuje adresáta o své přízni a oddanosti.

Závěr: Přeje adresátovi zdraví, opakuje oslovení *můj Grynaee* a prosí jej o opětování přízně. Podepisuje se jako *tvůj nejoddanější Karel Žerotín*.

Téma: Vyjadřuje své pohoršení nad přestupem francouzského krále Jindřicha IV.

ke katolictví, kritizuje jeho nestálou povahu, lehkomyšlnost a přátelství s křesťansky nevhodnou společností.⁵² Svěřuje se s problémy získat své peněžní pohledávky z Francie. Je rád za to, že válka s Turky dopadla z jeho pohledu úspěšně, neboť v ní vidí Boží odplatu Turkům. Dále píše o svém bratru Janu Divišovi, který zůstává na studiích v Neapoli. Prosí adresáta, aby mu zjistil, jaké plány mají poručníci s jeho bratrem dále.

Zmiňované osoby: francouzský král Jindřich IV., Amand Amos Polanus z Poslansdorfu (profesor teologie v Basileji, kalvinista, Žerotínův přítel), Jan Diviš (Žerotínův nevlastní bratr), jeho poručníci, Bernard Offenburg (basilejský rodák ve službách Karla staršího ze Žerotína).

Odkaz: dopis Amada Amose Polana z Polansdorfu (Žerotín na něj odkazuje Grynaea pro více informací týkajících se osobního života a Žerotínova zdraví).

Jazyk: latina

Styl a forma: Styl psaní je uctivý s přátelskými prvky, které naznačují, že korespondenti se navzájem dobře a dlouho znají. Objevují se tak i vyjádření lehce expresivní, například *at' si tedy žije Antikristu, když nechtěl žít Kristu, a pozná na vlastní kůži, bude-li v něm mít mocnějšího pomocníka a příznivce svých zájmů*. (O králi Jindřichovi). Adresátovi tyká. List je členěn do pěti odstavců.

⁵² Žerotín zde píše o Králově zálibě ve společnosti „nejničemnějších lidí“. Tím naráží na mnohá biblická varování týkající se špatné společnosti. Vtipně můžeme najít například v Přísloví 13:20 (*Kdo chodí s moudrými, bude moudrý; ale kdo tovaryší s blázný, setřín bude.*)

Dopis č. 10 (19)

Datum: 9. 8. 1594

Místo psaní: Brandýs nad Orlicí (v listu původně uvedeno jen *v rodném domě*).

Adresát: Jan Jakub Grynaeus (profesor teologie na univerzitě v Heidelbergu).

Úvod: Přeje adresátovi zdraví, častuje jej uctivými přívlastky (*mně právem nejdražší Grynaee*).

Závěr: Opět přeje adresátovi zdraví, prosí jej o přízeň. Podepisuje se *v lásce a úctě Ti zcela oddaný Karel Žerotín*.

Téma: Žerotín píše o Offenburgovi, průvodci svého bratra. Posílá jej zpět do vlasti, aby si mohl zařídit své záležitosti, sejít se s příbuznými a poručníky. Doufá však, že se vrátí do jeho služeb. Popisuje také cestovní plány svého bratra, který se rozhodl pro studijní cestu do Německa a Francie přes Belgie a Anglii. Ve druhé části psaní Karel starší sděluje své plány na tažení do Uher.

Zmiňované osoby: Bernard Offenburg (basilejský rodák ve službách Karla staršího ze Žerotína), Jan Diviš (Žerotínův nevlastní bratr), jeho poručníci.

Jazyk: latina

Styl a forma: Používá tykání. List je velmi uctivý, členěný do tří odstavců.

Dopis č. 11 (21)

Datum: 17. ledna 1595

Místo: Náměšť

Adresát: Jan Jakub Grynaeus (profesor teologie na univerzitě v Heidelbergu)

Úvod: Chybí zde typické uctivé úvodní oslovení. V první větě, kde Žerotín vyjadřuje radost nad Grynaevovým listem, se objevuje jen prosté *můj Grynaee*. Dozvídáme se také, že dopis, který Jan Jakub posílal v říjnu, se k samotnému Žerotínovi dostal až po třech měsících, tedy v lednu.

Závěr: Opět zopakování *můj Grynaee*, přeje mu vše dobré, pozdravuje přátele, kterých, jak píše, velmi ubylo. Prosí o přímluvu u Boha. V závěru se objevuje nejuctivější vyjádření. Podepisuje se jako *Ten, jenž Tě ctí jako otce*.

Téma: Žerotín líčí adresátovi své zážitky z prohrané bitvy s Turky. Vzpomíná na rady, které od Grynaea v minulosti dostal a díky kterým se mohl vyhnout nepříjemnostem. Informuje svého přítele o tom, že se v únoru má konat v Praze sněm, na který byl Žerotín vyslán. Píše o další studijní cestě svého bratra do ciziny. Řeší také vzdělání

Ladislavovo a vyjadřuje nelibost nad tím, že pojedí na cesty s jiným učitelem než Amandem.

Zmiňované osoby: Bernard Offenburg (basilejský rodák ve službách Karla staršího ze Žerotína), Amand Amos Polanus z Poslansdorfu (zeť Jana Jakuba Grynaea, vychovatel Jana Diviše, profesor teologie), Jan Diviš (Žerotínův nevalastní bratr), Oldřich z Kounic (komoří krále Matyáše Habsburského, studoval v Basileji), Ladislav Velen ze Žerotína (Žerotínův příbuzný, ve své době nejbohatší feudál Moravy), jeho poručníci Jiří Scherhackle a Jiří Jenischius.

Jazyk: latina

Styl a forma: List je psán téměř neformálně bez nadbytečných zdvořilostních frází. Autor zde používá tykání. Dopis je členěn do pěti odstavců.

Dopis č. 12 (22)

Datum: 5. listopadu 1595

Místo: Brno

Adresát: Zdeňk Brtnický z Valdštejna (vzdělán v cizině, schopný politik, komorník Fridricha Falckého)

Úvod: Nejdříve vyjadřuje zármutek nad úmrtím adresátova strýce, až později přidává oslovení *můj Zdeňku*.

Závěr: Přeje mu zdraví. Ujišťuje jej o své lásce. Podepisuje se jako *Tebe milující Karel Žerotín*.

Téma: Vyjadřuje adresátovi, v té době třináctiletému mladíkovi, soustrast nad smrtí jeho strýce. Spojuje jeho smrt s dalšími neštěstími, které se v té době děly národu a světu. Píše mu téměř otcovským způsobem a povzbuzuje jej k tomu, aby převzal odkaz svého zemřelého strýce, co se týká širě vzdělání, rozhledu, pobožnosti a dalších ctností. Připomíná mu, že *všecka naděje následujících let je vložena* na bedra jeho a jeho vrstevníků.

Zmiňované osoby: Hynek Brtnický z Valdštejna (diplomat, zemský hejtman moravský), Jindřich Brtnický z Valdštejna (Zdeňkův otec), Zdeňk Brtnický z Valdštejna (Zdeňkův děd, královský rada a zemský hejtman), Cicero (slavný myslitel a rétor).

Odkazy: Ciceronská výmluvnost.

Jazyk: latina

Styl a forma: Dopis je v porovnání s ostatními velmi obsáhlý, i co do délky převyšuje většinu ostatních. Žerotín zde používá tykání (k oslovení mladšího člověka, svého

příbuzného). Objevuje se zde mnoho citových vyjádření, přirovnání a obrazných vyjádření, například *...země a naše věc kvetly a byly bezpečnější než loď v přístavu.* Adresátův strýc je zde nazván *oko práva*. List je členěn do šesti odstavců.

Dopis č. 13 (33)

Datum: 8. května 1598

Místo: Rosice

Adresát: Junius Melchior (profesor rétoriky, rektor Akademie ve Štrasburku)

Úvod: Žerotín začíná bez oslovení i obvyklých úvodních formalit.

Závěr: Přeje adresátovi dlouhý šťastný život, ujišťuje jej o své přízni, přeje mu zdraví a oslovuje jej *věhlasný muži*.

Téma: Doporučuje adresátovi svého synovce Karla ke studiu. Zdůrazňuje jeho kladné vlastnosti a pokrevní spřízněnost. Chválí štrasburskou akademii a zdůvodňuje, proč by rád, aby jeho příbuzný studoval právě zde. Důležitým důvodem je pro moravského šlechtice náboženské zaměření. Prosí Junia, aby chlapce zařadil do třetí třídy a aby dohlédl na jeho studium paměti a slohu.

Zmiňované osoby: Karel mladší ze Žerotína (Žerotínův synovec)

Jazyk: latina

Styl a forma: Žerotín zde používá tykání, ale forma je velmi uctivá. Používá zde řečnické otázky, například: *Kde se snáz vycvičí znalosti jazyků? Kam přicházejí častěji a ve větším počtu studovat šlechtici? Které město je proslulejší?* List je členěn do čtyř odstavců.

Dopis č. 14 (43)

Datum: nespecifikováno (Rejchrtová uvádí, že jde o první dny měsíce ledna roku 1600).

Místo: nespecifikováno (Rejchrtová uvádí Rosice).

Adresát: Jakub Guetlin (vychovatel Žerotínova synovce Karla).

Úvod: Žerotín zde adresáta nijak neoslovuje ani nezačíná úvodem, nýbrž píše rovnou souvislý text.

Závěr: Přeje mu vše dobré, poroučí jej Bohu a pozdravuje.

Téma: Vysvětluje, proč píše po tak dlouhé době. Hovoří o svém špatném zdravotním stavu. Dále píše výtky, doporučení a příkazy k výchově svého synovce Karla, jemuž platí vzdělání. Stěžuje si na Karlovo chování, na jeho ledabylost, lenost a nespolehlivost.

Jde o - hospodaření s penězi (zdá se mu, že Karel příliš utrácí).

- výtku ke Guetlinovi, že na chlapce není dost přísný, doporučuje v případě potřeby i fyzické tresty.

- pochvalu Karlovi mladšímu, že postoupil do první třídy.

- výslovný příkaz, aby se Karel mladší věnoval řečtině a latině.

- přání, aby Guetlin spolu se svým svěřencem navštívili svatou večeři v Basileji.

Zmiňované osoby: Eberbach (v tomto kontextu není jasné, zda se jedná o Mikuláše Eberbacha, někdejšího preceptora Jana Diviše, nebo o jeho bratra Jindřicha, starostu v Auerbachu), Karel mladší ze Žerotína (Žerotínův synovec), Theodor Beza (francouzský kalvínský teolog a učenec).

Jazyk: latina

Styl a forma: List je oproti jiným méně formální. Žerotín jej píše z pohledu nadřízeného, přestože si Guetlina pochopitelně váží. Používá zde tykání. Dopis je členěn do sedmi odstavců.

Dopis č. 15 (44)

Datum: 14. ledna 1600

Místo: Nespecifikováno (vzhledem k Žerotínově dlouhodobé nemoci snad Rosice)

Adresát: Karel mladší ze Žerotína

Úvod: Žerotín zde adresáta nijak neoslovuje ani nezačíná úvodem, nýbrž píše rovnou souvislý text.

Závěr: Závěru nevěnuje ani samostatný odstavec, dokonce nepřipojuje ani svůj podpis.

Uvádí jen prosté *bud' zdráv*.

Téma: Karel starší vytýká svému synovci Karlovi mladšímu jeho ledabylost a lenost při studiu, které mu osobně financuje.

Vyjadřuje se o několika věcech a to konkrétně:

- vytýká synovci, že od něho nedostává žádné listy, které by měly být zároveň vizitkou zlepšení jeho písemného projevu.

- kritizuje jeho přístup ke studiu, jeho lenost, požitkářství.

- obviňuje jej, že z něho dělá hlupáka svým podváděním.

- připomíná mu, co vše pro něj a jeho vzdělání udělal.

- dává mu poslední šanci a varuje jej, že jej opustí svou přízní a utne přívod peněz.

Zmiňované osoby: Kašpar Melichar ze Žerotína (otec Karla mladšího), Eliška z Valdštejna (macecha Karla mladšího).

Jazyk: latina

Styl a forma: Dopis je velmi neformální. Karel starší se zde vyjadřuje velmi přísně, přesto nepřekračuje meze slušnosti. Používá tykání. List je členěn do sedmi odstavců.

Dopis č. 16 (48)

Datum: 2. března 1600

Místo: Rosice

Adresát: Jindřich z Eberbachu (starosta Auerbachu)

Úvod: Oslovuje adresáta prostým *pane*, a ihned navazuje myšlenku, o které se chystá psát.

Závěr: Přeje mu štěstí v novém manželství. Po dataci připojuje ještě tzv. doušku, tedy důvěrný přípisek.

Téma: Žerotín zde adresátovi svěřuje svoji nelibost nad tím, že jeho synovec dal svého syna jako páže k císaři. Má totiž strach, že život u dvora jej odvede od pravé víry.⁵³ Dále popisuje důležitost evangelického přesvědčení v žerotínském rodě po dlouhá desetiletí. Volil by raději výchovu v otcově domě. V doušce líčí svůj spor s Janem Baptistou, kterého dal šlechtic uvěznit, ale později se ukázalo, že Baptista je osoba chráněná císařským glemtem, a takovýto postup je vůči ní nemyslitelný. Žerotín se nyní bojí, že za svůj čin bude v Praze souzen a prosí adresáta, aby za ním v případě stál a poprosil o názor také svého bratra Mikuláše. Vyzdvihuje zde navíc tvrzení a důkazy, které svědčí v jeho nevinu. Zmiňuje také svoji obavu o přísahu, která by jej čekala u soudu. Ta se neslučuje s jeho náboženskými názory, a považuje ji za rouhání a modloslužbu.⁵⁴

Zmiňované osoby: Kašpar Melichar ze Žerotína (Žerotínův bratranec), Jan Jetřich (Žerotínův synovec, syn Kašpara Melichara), Jan Hus (český teolog a reformátor), Jan Baptista Pieri (Ital, se kterým byl Žerotín ve sporu), pan kancléř (Mikuláš z Eberbachu).

Jazyk: francouzština

⁵³ Žerotín vysvětluje, že hlavním důvodem, proč mu záleží na místě vychování jeho synovce, je starost o jeho víru. Těžce by totiž nesl, kdyby zradil víru a přestoupil ke katolictví. Píše: *Pokud je na mně, víc mi záleží na spáse duše než na zachově těla nebo na počtách tohoto světa. Proto mne to mrzí...* Biblickou myšlenku, ze které zde Žerotín vychází, najdeme například v Matoušově evangeliu 16:26 (*Nebo co jest platno člověku, by všecken svět získal, své pak duši uškodil? Aneb kterou dá člověk odměnu za duši svou?*)

⁵⁴ Matouš 5:34 – 36 (*Ale jáť pravím vám: Abyste nepřisahali všelijak, ani skrze nebe, nebo trůn Boží jest; ani skrze zemi, nebo podnož jeho jest; ani skrze Jeruzalém, nebo město velikého toho Krále jest. Ani skrze hlavu svou budeš přísahati, nebo nemůžeš jednoho vlasu učiniti bílého aneb černého.*)

Styl a forma: Žerotín zde používá vykání. Vlastní list, ač poměrně dlouhý, je vyjádřen jedním odstavcem. Po dataci ale následuje přípisek, který je delší než původní text a je rozdělen do tří odstavců.

Dopis č. 17 (50)

Datum: 16. dubna 1600

Místo: Rosice

Adresát: Starší a rada Štrasburku

Úvod: Nazývá štrasburské starší a radu svými přáteli a milými pány. Používá přívlastky jako *šlechtní, urození, vznešení, moudří,...* jakožto projev úcty. Vyjadřuje jim ochotu své služby jejich osobám a přeje jim vše dobré.

Závěr: Potvrzuje jim svou ochotu odsloužit dobrodiní, které mu projevují.

Téma: Opěvuje štrasburskou akademii. Hovoří o tom, že se snaží ze všech sil podporovat takovéto kvalitní vzdělání tím, že do Štrasburku posílá nadané šlechtice své příbuzné, přičemž díky tomu dělá v Čechách a na Moravě Štrasburku dobré jméno. Dále doporučuje svého svěřence, Petrolda z Lipé, ke studiu na této akademii a žádá pány, jimž je dopis adresován, aby jej vlídně přijali a ujali se jej. Ujišťuje je, že je poučen o tom, jak se zde má chovat a že jim bude jistě stejně jeho poručník po celý život zavázán.

Zmiňované osoby: Petrold z Lipé (Žerotínův příbuzný, nad nímž mu bylo svěřeno poručnictví), jeho otec (Jan z Lipé na Krumlově), Zdeněk Brtnický z Valdštejna (vzdělán v cizině, schopný politik, komorník Fridricha Falckého).

Jazyk: němčina

Styl a forma: Dopis je velmi uctivý, formální. Žerotín zde používá k oslovení množné číslo. List je členěn do šesti odstavců.

Dopis č. 18 (51)

Datum: 12. května 1600

Místo: Rosice

Adresát: Jan Jakub Grynaeus (profesor teologie na univerzitě v Heidelbergu)

Úvod: Adresáta nijak neoslovuje, dopis je prakticky bez úvodu.

Závěr: Žádá Grynaea o radu, přeje mu zdraví a oslovuje jej *vážený muži*.

Téma: Vysvětluje, že s dopisem posílá Jindřicha Polana, kterému svěřil dohled nad výukou Petrolda z Lipé. Píše mu o svém odhodlání prodat část svých statků a peníze

uložit v zahraničí. Osvětluje mu důvody, které jej k tomu vedou a prosí jej o radu především kvůli svému svědomí, neboť se bojí, že by jeho rozhodnutí mohlo být vykládáno jako zpronevěra biblickému zákonu.

Zmiňované osoby: Jindřich Polanus (Preceptor Petrolda z Lipé), Petrold z Lipé (Žerotínův příbuzný, nad nímž mu bylo svěřeno poručnictví), Verner z Offenburgu.

Odkazy: Mojžíšův zákaz⁵⁵, žalm Davidův⁵⁶, Kristovy výroky⁵⁷ – tedy vše biblické pasáže, na které se odvolávali ti, kteří zakazovali ukládání peněz na úrok.

Jazyk: latina.

Styl a forma: Žerotín používá tykání, velká část dopisu je jeho vyprávěním. List je členěn do pěti odstavců.

Dopis č. 19 (56)

Datum: 25. ledna 1601

Místo: Nespecifikováno

Adresát: Amand Polanus z Polandorfu (zeť Jana Jakuba Grynaea, vychovatel Jana Diviše, profesor teologie)

Úvod: Bez oslovení a úvodu adresátovi vysvětluje, že mu píše souběžně s jeho tchánem.

Závěr: Přeje mu zdraví, oslovuje jej *Nejmilejší Amande*.

Téma: Nabádá Amanda k diskrétnosti při manipulaci jak s tímto listem, tak s tím, kterým bude Žerotínovi odpovídat. Stěžuje si na protiprávní jednání, kdy mu bylo sebráno poručnictví nad Petroldem z Lipé, kterého nechal vychovávat na své náklady ve Štrasburku. Žerotín byl nucen příkazem papeže Petrolda odvolat ze studií a poslat jej ke dvoru. Karel také tímto rozhodnutím přišel o Petroldův majetek, který spravoval, a do nějž patřil předešvším ivančický sbor, o který se moravský šlechtic zvláště staral.⁵⁸ Závěrem zve Amanda na návštěvu na své sídlo.

⁵⁵ 2. Mojžíšova 22:25 (*Půjčíš-li peněz lidu mému chudému, kterýž jest s tebou: nebudeš jemu jako lichevník, aniž ho lichvou obtížíš.*)

⁵⁶ Žalm 15:5 (*Kdož peněz svých nedává na lichvu, a daru proti nevinnému nebéře. Kdož tyto věci činí, nepohneť se na věky.*)

⁵⁷ Lukáš 6:34 (*Nýbrž milujte nepřátely své, a dobře číňte, a půjčujte, nic se odtud nenadějíte, a budeť odplata vaše mnohá, a budete synové Nejvyššího. Nebo on dobrotivý jest i k nevděčným a zlým.*)

⁵⁸ Karel zde popisuje své pocity slovy: *A jakkoli osobně jsem klidný vzhledem k bezpráví, které se mne zvláště dotýká, přece mám značnou starost o ivančický sbor, aby nebyl ohrožen. Důvěřuji však Bohu, který slíbil, že neopustí své věrné ve všech zkouškách, že ani mně osobně neodepře svou radu. Tím naráží na verš ze Žalmu 37:28 *Neboť Hospodin miluje právo a své věrné neopouští.* (Ekumenický překlad)*

Zmiňované osoby: Amandův tchán (Jan Jakub Grynaeus), Petrold z Lipé (Žerotínův příbuzný, nad nímž mu bylo svěřeno poručnictví, ale v době psaní dopisu mu bylo protiprávně sebráno).

Jazyk: latina

Styl a forma: Dopis není příliš formálního rázu, což dokazuje i tykání a také vyjádření typu: *Nejmilejší Amande*. List je poměrně krátký, členěný jen do třech odstavců, což zřejmě vyplývá z toho, že Karel předpokládá Amandovu brzkou návštěvu, kde mu dění vylíčí osobně.

Dopis č. 20 (57)

Datum: 8. března 1601

Místo: Rosice

Adresát: Jindřich z Eberbachu (starosta Auerbachu)

Úvod: Žerotín zde nezačíná žádným oslovením ani úvodem.

Závěr: Líbá mu ruce, přeje mu Boží ochranu. Po dataci přidává ještě krátkou doušku (důvěrný přípisek), o shánění chrtů na lovecké hony.

Téma: Děkuje adresátovi za přízeň v obtížných dobách. Líčí mu spor s Russwormem a s císařskými nepřáteli. Opět opakuje bezprávi, kdy mu bylo sebráno poručnictví nad Petroldem z Lipé. Doporučuje Eberbachovi syna jakéhosi Ondřeje, kterého Karel i adresát údajně znají. Ondřej hledá pro svého syna učitele v Německu a Žerotín prosí Eberbacha, aby se jej buď osobně ujal, nebo je dal k dispozici některému ze svých přátel, jimž by se mohl mladý muž ve službách hodit.

Zmiňované osoby: kníže z Anhaltu, Herman Kryštof hrabě Russworm (polní maršálek a tajný rada), Petrold z Lipé (Žerotínův příbuzný, nad nímž mu bylo svěřeno poručnictví, ale v době psaní dopisu mu bylo protiprávně sebráno), falcký kurfiřt, císař Rudolf, Žerotínův syn Bedřich, Žerotínovy dcery Bohunka a Alenka, Žerotínova manželka (Eliška z Krajku), Ondřej, Ondřejův syn.

Odkazy: Cituje biblický verš, kde je Dábel označen jako „otec lži.“⁵⁹

Jazyk: francouzština

Styl a forma: Používá vykání. Neobjevují se zde ale žádné přehnaně uctivé výrazy.

Používá obrazné vyjádření: *...abych domaloval svůj obraz, jak se říká*, což naznačuje,

⁵⁹ Jan 8:44 (Vy z otce ďábla jste, a žádosti otce svého chcete činiti. On byl vražedník od počátku, a v pravdě nestál; nebo pravdy v něm není. Když mluví lež, z svého vlastního mluví; nebo lhář jest a otec lži.)

že se podobný výraz používal jako ustálené spojení. List je členěn do pěti odstavců plus odstavec doušky.

Dopis č. 21 (59)

Datum: 6. října 1601

Místo: Rosice

Adresát: Karel mladší ze Žerotína (Žerotínův synovec)

Úvod: Žerotín zde nezačíná žádným oslovením ani úvodem.

Závěr: Svěřuje jej Boží prozřetelnosti a přeje mu zdraví.

Téma: Moravský šlechtic zde komentuje synovcovo zdraví, které je podlomené a omezuje jej ve studiu i každodenním životě. Žerotín jej tedy chce na zotavení poslat ze Štrasburku do Basileje. Žádá po něm, aby se se štrasburskými učiteli uctivě rozloučil děkovnou řečí a aby Basilej nebral jako záminku pro lenošení. Vybízí jej k poctivému studiu vytríbených věd, ke zbožnosti a k napodobování dobrých příkladů. Dovoluje mu také sehnat si učitele na vybraný hudební nástroj (gambu), ale jen pod podmínkou, že se hře bude věnovat ve svém volném čase a ne na úkor studia.

Zmiňované osoby: Karlův učitel, Amand Polanus z Polandorfu (zeť Jana Jakuba Grynaea, vychovatel Jana Diviše, profesor teologie), Jan Jakub Grynaeus (profesor teologie na univerzitě v Heidelbergu), Guillaume Arragosius (osobní lékař čtyř francouzských králů, hugenot), Felix Platerrus (švýcarský lékař a profesor), Jacques Covetus, Theodor Zwinger (švýcarský humanistický učenec), Jan František Castiglion (basilejský měšťan, v jehož domě bydleli čeští studenti).

Jazyk: latina

Styl a forma: Používá tykání. List je rozčleněn do šesti odstavců.

Dopis č. 22 (62)

Datum: 10. listopadu 1601 (původně uvedeno jen 10. listopadu)

Místo: Krumlov

Adresát: Václav Budovec z Budova (politik, člen jednoty bratrské, Žerotínův přítel)

Úvod: Žerotín zde nezačíná žádným oslovením ani úvodem.

Závěr: Přeje mu zdraví, oslovuje jej *vysoce urozený Budovče*. Prosí jej o přízeň (*Měj mne i nadále rád.*)

Téma: Děkuje Budovcovi za knihy, které od něho dostal a které si nechává svazovat u vazače. Vrací se také ke Casmannově knize, kterou od něho dostal již dříve, a která mu

pomáhá překonat v duchovní rovině starosti poslední doby. Vysvětluje Budovcovi zdržení při posílání smlouvy mezi adresátem a Zahrádeckým, se kterým Budovec vedl spor o dědictví. Svěřuje se mu s těžkostmi ohledně majetku, kdy císař vyžaduje, aby se Žerotín vzdal svého krumlovského panství. Žádá Budovce, aby mu půjčil svůj dům k poradě o politických záležitostech.

Zmiňované osoby: Vilém Paděra (člen jednoty bratrské, písař Václava Budovce z Budova), Otta Casmann (německý filozof a teolog), Zahrádecký ze Zahrádek (dělal si nárok na Budovcovo dědictví).

Odkazy: *Škola pokušení (Schola tentationum)* - kniha od Otty Casmana, císařův list.

Jazyk: latina

Styl a forma: Uctivá forma, používá tykání. List je členěn do čtyř odstavců.

Dopis č. 23 (63)

Datum: 13. prosince 1601

Místo psaní: Praha

Adresát: Jan Jakub Grynaeus (profesor teologie na univerzitě v Heidelbergu)

Úvod: Úvod je zcela vynechán. Žerotín začíná bez oslovení, předesílá, že dopis chce napsat ve stručnosti a shrnout v něm jen to nejdůležitější.

Závěr: Přeje adresátovi zdraví.

Téma: Připomíná svěřeni svého synovce Karla do Grynaeových rukou při cestě do Basileje. Dále hovoří o svém soudním sporu se Zikmundem z Dietrichštejna. Ten rozebírá velmi zevrubně. Jeho součástí byl také spor o poručnictví nad Petroldem z Lipé. Žerotínovi byla v této věci vyřčena vzdorovitost. Naznačuje, že se zdá, že právo se začíná přiklánět na jeho (Žerotínovu) stranu. Vzápětí však připomíná stále nevyřešený spor s Pierim.⁶⁰ Na závěr se Karel dožaduje odpovědi ve věci jakéhosi chlapce, kterého ke Grynaeovi poslal.

Zmiňované osoby: Karel mladší ze Žerotína (Žerotínův synovec), Zikmund z Dietrichštejna (moravský podkomoří), Petrold z Lipé (sirotek, nad kterým bylo Žerotínovi svěřeno poručnictví, ale v době psaní dopisu mu bylo sebráno), Jan z Lipé na Krumlově (jeho otec), Anna Vanecká z Jemničky (chůva Žerotínových dcer), Amand Polanus z Polandorfu (zeť Jana Jakuba Grynaea, vychovatel Jana Diviše, profesor

⁶⁰ Žerotín zde uvádí, že spor s Pierim nejen, že ještě není dořešen, ale může skýtat ještě mnoho nepříjemností a záłudností. Dodává: *Ale mám naději v Pánu, jemuž není žádná cesta neschůdná.* Tím se odvolává na biblický verš u Matouše 19:26 (*Pohleděv pak Ježíš, řekl jim: U lidí jest to nemožné, ale u Boha všechno jest možné.*)

teologie), chlapec poslaný na výchovu. Jan Baptista Pieri (Ital, se kterým byl Žerotín ve sporu).

Odkazy: Císařské nařízení z roku 1591.⁶¹

Jazyk: latina

Styl a forma: Dopis je velmi osobního, přátelského charakteru. Žerotín zde používá tykání. Objevují se zde ironické výroky, například: *Hory sice pracovaly k porodu, ale zrodila se myš*, na účet Žerotínova žalobce. List je členěn do šesti odstavců.

Dopis č. 24 (67)

Datum: 18. října 1602

Místo psaní: Rosice

Adresát: Otto Casmann (německý filozof a teolog).

Úvod: Oslovuje jej *přeslavný Casmanne*, (projev úcty). Vyjadřuje touhu jej poznat a navázat přátelství.

Závěr: Nabízí adresátovi jakoukoliv protislužbu (*...v celém svém jmění nemám nic, co bych rád nevěnoval rovnému užívání Tvému jako mému.*) Dále jej odkazuje na Jana Calandrina a přeje mu zdraví.

Téma: Projevuje adresátovi vděčnost za jeho dílo, velmi mu děkuje, neboť jeho četbou se Žerotínovi podařilo dostat z nejchmurnějších myšlenek. Casmannovo dílo je teologického charakteru, pojednává o důvěře v Boha a Krista. Žerotín tedy na konci dopisu uvádí, že se rozhodl Casmanna, jakožto teologa, a jeho vědeckou práci finančně podpořit. Konkrétně prozatím posílá 200 uherských zlatých. Je z toho jako z mnoha jiných pasáží Žerotínových dopisů vidět, jak důležitou vědou pro Žerotína, jakožto oddaného křesťana, byla právě teologie.

Zmiňované osoby: apoštol Pavel, Václav Budovec z Budova (politik, člen jednoty bratrské, Žerotínův přítel), Jan Calandrin (kupec, zprostředkovatel Žerotínovy německé korespondence), Calandrinova dcera.

⁶¹ Toto nařízení se týkalo zákazu vojenské služby mimo vlast, a pro Žerotína bylo problematické z hlediska jeho výpravy na pomoc králi Jindřichu IV. Více o tom píše LAPÁČEK, Jiří. Žerotínovy velké plány s Přerovem. In: prerov [online]. May 31, 2013[cit. 2014-04-21]. Dostupné z: <http://www.prerov.eu/cs/o-prerove/po-stopach-zerotinu/zerotinska-mesta/prerov.html>

Odkazy: Casmannovy spisy, jeho dílo. Cituje apoštola Pavla.⁶²

Jazyk: latina

Styl a forma: Přesto, že je dopis velmi uctivý a Žerotín adresáta osobně nezná a oslovuje jej poprvé, používá zde tykání. List je členěn do pěti odstavců.

Dopis č. 25 (69)

Datum: 21. listopadu 1602

Místo psaní: Rosice

Adresát: Amand Polanus z Polandsdorfu (zeť Jana Jakuba Grynaea, vychovatel Jana Diviše, profesor teologie)

Úvod: Žerotín nepoužívá žádné oslovení, zmiňuje dva dopisy, které od Polana dostal.

Závěr: Oslovuje jej *můj Amande*, přeje mu zdraví. Připojuje PS o finančním vyrovnání a opět končí: *Bud' zdráv*.

Téma: Poslední Polanovy dopisy přinesl Žerotínovi Dengius, Polanův žák, kterého Žerotín podporoval. Moravský šlechtic zde popisuje nejrůznější příkoří, která se mu dějí především ze strany katolických nepřátel. Přesto dále věří, že jim Bůh jejich jednání oplatí a jemu, Žerotínovi, dá sílu vše přetpět a v budoucnu nebeskou odměnu. Zjevuje Polanovi také svůj záměr cestovat do Prahy. Poslední odstavec věnuje Karel starší ujištění, že bude finančně podporovat Polanovu vědeckou činnost, jíž považuje v oblasti náboženství za velmi cennou. Nakonec se omlouvá, že pro tři muže (včetně Daniela Socina), kteří hledali v českých zemích místo preceptora, a které Žerotínovi Polanus doporučoval, není prozatím na žerotínských panstvích místo.

Zmiňované osoby: Jan Dengius (preceptor v rodině hraběte Jeronýma Václava z Thurnu), Matěj Timin z Ottenfeldu (Žerotínův osobní lékař), Zdeněk Popel z Lobkovic (nejvyšší kancléř), Jan Jakub Grynaeus (Amandův tchán), císař Rudolf, Daniel Socin (Polanův žák, hledal místo preceptora v českých zemích), Jakub Guetlin (vychovatel Žerotínova synovce Karla).

Odkazy: Guetlinův dopis.

Jazyk: latina

⁶² Žerotín píše: *Nebudu se věru stydět chlubit se spolu s apoštolem svými slabostmi... Srovnej 2. Korinťanům 12:9. (Nejraději tedy chlubiti se budu nemocmi svými, aby ve mně přebývala moc Kristova.)* Dále: *Ale přemocný a milosrdný náš Otec, který nedopustí, aby jeho věrní byli pokoušeni víc, než mohou unést... Srovnej 1. Korinťanům 10:13. (Ale věrnýť jest Bůh, kterýž nedopustí vás pokoušeti nad vaši možnost, ale způsobíť s pokoušením také i vysvobození, abyste mohli snést.)*

Styl a forma: Dopis je pojat velmi osobně, Žerotín zde používá tykání. List je členěn do čtyř odstavců plus Post Scriptum.

Dopis č. 26 (71)

Datum: 18. července 1603 (původně uvedeno jen 18. července.)

Místo psaní: Přerov

Adresát: Jan Jakub Grynaeus (profesor teologie na univerzitě v Heidelbergu)

Úvod: Úvod je zcela vynechán. Žerotín začíná bez oslovení zmínkou o doručených dopisech.

Závěr: Přeje adresátovi zdraví. Oslovuje jej: *můj Grynaee*. Prosí jej, ať na něho stále pamatuje. Podepisuje se jako *Ze srdce tě milující Karel ze Žerotína* - projev hluboké osobní náklonnosti.

Téma: Popisuje svoje vnitřní rozpoležení, především rozpor mezi tím, že se snaží být spravedlivým člověkem a přesto se cítí, jako by byl od Boha trestán. Píše o příkořích spojených se ztrátou úřadu i se stále trvajícím sporem s Italem Pieriem. Závěrem Grynaeovi píše o finanční podoře jeho zetě Amanda Polana, o něhož se stará nejen z přátelství, ale především ve víře v to, že jako teolog pomůže pravé církvi.

Zmiňované osoby: Žerotínův posel, Valentin Nitner (lékař a profesor na univerzitě v Basileji), Job (biblická postava), Jan Baptista Pieri (Ital, se kterým byl Žerotín ve sporu), Amand Polanus z Polandsdorfu (zeť Jana Jakuba Grynaea, vychovatel Jana Diviše, profesor teologie).

Odkazy: Odkazuje na příběh biblického Joba,⁶³ a používá mnoho dalších biblických citací.⁶⁴

Jazyk: latina

Styl a forma: Dopis je velmi osobního, přátelského charakteru. Žerotín zde používá tykání. List je členěn do pěti odstavců.

⁶³ Žerotín píše: *podrobuj se té zkoušce, pokud je to boží vůle, a s Jobem v nářku opakuj: Jestliže jsme z jeho rukou přijali dobré, zdali nemáme přijmout také zlé? Srovnej Job 2:10 (Dobré-liž jen věci brání budeme od Boha, zlých pak nebudeme přijímatí?)*

⁶⁴ Matouš 7:14 (Nebo těsná jest brána a úzká cesta, kteráž vede k životu, a málo jest nalézajících ji.) Římanům 7:22, 23 (Nebo zvláštní líbost mám v zákoně Božím podle vnitřního člověka; ale vidím jiný zákon v oudech svých, odporující zákonu myslí mé, a jímající mne zákonu hřícha, kterýž jest v oudech mých.) Filipánům 1:11 (Naplněni jsouce ovocem spravedlnosti, kteréž nesete skrze Jezukrista, k slávě a k chvále Boží.) Filipánům 3:14 (Ale to jedno činím, na ty věci, kteréž jsou za mnou, zapomínaje, k těm pak, kteréž jsou přede mnou, úsilně chvátaje, k cíli běžím, k odplatě svrchovaného povolání Božího v Kristu Ježíši.)

Dopis č. 27 (78)

Datum: 21. března 1605 (uvedeno 21. Martii 1605)

Místo psaní: Dřevohostice

Adresát: Bohunka a Alena ze Žerotína (Žerotínovy dcery)

Úvod: Žerotín oslovuje hned zprvu své dcery jmény, připojuje přívlastky *dcery můj milý*. Přeje jim zdraví a Boží přízeň s upřímností srdce.

Závěr: List postrádá závěr. Spolu s dokončením příkazu Žerotín končí i celý dopis.

Téma: Prikazuje svým dcerám, aby se staraly o nemocnou babičku jak fyzicky, tak duchovně – modlitbami. Pozdravuje je od své manželky.

Zmiňované osoby: Alena Roupovská (babička Bohunky a Aleny)

Jazyk: čeština

Styl a forma: Dopis je kromě úvodních pozdravů příkazem. Je členěný do dvou odstavců.

Dopis č. 28 (94)

Datum: 10. října 1605

Místo psaní: Strážnice

Adresát: Madléna Gbelská (chůva Žerotínových dcer)

Úvod: Úvod je zcela vynechán, Žerotín začíná psát bez úvodních formulí či oslovení.

Závěr: Taktéž chybí. Pod vlastní text píše moravský politik rovnou dataci.

Téma: Žerotín zde píše o morové ráně v Rosicích a o svých cestovatelských plánech. V druhé části připomíná chůvě, že má jeho dcery učit čtení a němčině. Starší Bohunka se má také učit žalmy zpaměti – patrný důraz na náboženskou výchovu.

Zmiňované osoby: Krajíček (Žerotínův písař na Rosicích), Jan Volf Meziříčský z Kozlova (Karlův důvěrník a později správce na Přerově), Bohunka a Alena (Žerotínovy dcery).

Jazyk: čeština

Styl a forma: Žerotín používá vykání, je uctivý, ale píše list z pozice nadřízeného. Psaní je členěno do dvou odstavců.

Dopis č. 29 (95)

Datum: 15. října 1605 (původně psáno 15. Octobris 1605)

Místo psaní: Strážnice

Adresát: Jan Volf Meziříčský z Kozlova (Karlův důvěrník a správce na Přerově)

Úvod: Úvod je zcela vynechán, Žerotín začíná psát bez úvodních formulí či oslovení.

Závěr: Taktéž chybí. Pod vlastní text píše Karel starší rovnou datací.

Téma: Žádá Volfa, aby vyřešil problém se zápachem v Žerotínově pokoji. Dále píše, aby se spolu se svou manželkou staral o Žerotínovy dcery v době nepřítomnosti paní Mandy, a aby je, pokud to bude jen trochu možné, vzal na čerstvý vzduch. Ukládá mu také sehnat pachole do písařských služeb.

Zmiňované osoby: paní Manda (Madléna Gbelská, chůva Žerotínových dcer), Volfova manželka, Bohunka a Alena (Žerotínovy dcery), pachole.

Jazyk: čeština

Styl a forma: Žerotín Volfovi tyká, je uctivý, ale píše z pozice nadřízeného. Používá direktivní výrazy jako *hled' to nějak opatřiti* nebo *Tebe také napomínám*. List je členěn do tří odstavců.

Dopis č. 30 (96)

Datum: 24. listopadu 1605 (původně psáno 24. Novembris 1605)

Místo psaní: Přerov

Adresát: Jiří Zikmund Prakšický ze Zástřizl na Buchlově (moravský politik).

Úvod: Úvod zde chybí. Žerotín jej nejspíše v takovéto žádosti nepovažuje za důležitý.

Závěr: Taktéž chybí. Pod vlastní text píše Karel starší rovnou datací.

Téma: Žerotín oznamuje, že se dozvěděl o úmrtí Theodora Bezy. Žádá Jiřího Zikmunda, o němž se dozvěděl, že je dědicem Bezovy knihovny, aby v případě, že by ji prodával, měl Karel starší přednostní právo koupě. Ujišťuje jej o tom, že by dobře zaplatil jak penězi, tak svou službou.

Zmiňované osoby: Theodor Beza (francouzský teolog, učenec a reformátor).

Odkaz: Bezova závěť

Jazyk: čeština

Styl a forma: List je psán jako žádost v jednom odstavci. Žerotín adresátovi vyká.

Dopis č. 31 (97)

Datum: 10. února 1606

Místo psaní: Přerov

Adresát: Amand Polanus z Polansdorfu (zeť Jana Jakuba Grynaea, vychovatel Jana Diviše, profesor teologie).

Úvod: Ukazuje, že posílá list po Socinovi. Oslovení chybí.

Závěr: Přeje adresátovi zdraví a připomíná mu, aby o něj pečlivě dbal.

Téma: Píše o úmrtí Theodora Bezy a odkazu tohoto velkého muže. Přeje Polanovi pevné zdraví a nabádá jej, aby o něj více dbal. Dává mu rady ohledně odpočinku. Varuje ho, aby se nepřetěžoval vědeckou a badatelskou prací. Píše o moravských mládencích, kteří byli u Polana ubytováni. Ti prý měli neshody se staršími církví. Žerotín tedy radí Polanovi, aby jim uložil tyto spory urovnat a podřídit se církevnímu vedení.

Zmiňované osoby: Daniel Socin (Polanův žák, hledal místo preceptora v českých zemích), Theodor Beza (francouzský teolog, učenec a reformátor), Zachariáš Ariston (bratrský senior a kněz), moravští mládenci (studenti bohosloví jednoty bratrské).

Jazyk: latina

Styl a forma: Žerotín Polanovi tyká. Používá ustálené výrazy, například *Pišu Ti to poněkud bez obalu...* List je členěn do čtyř odstavců.

Dopis č. 32 (106)

Datum: 5. října 1607

Místo psaní: Rosice

Adresát: Amand Polanus z Polansdorfu (zeť Jana Jakuba Grynaea, vychovatel Jana Diviše, profesor teologie).

Úvod: Vynechává oslovení. Obhajuje, proč odepisuje po dlouhé době.

Závěr: Prosí zde Polana, aby se Žerotínovy dopisy za žádnou cenu nedostaly do cizích rukou. Jinak závěr před datací chybí. Pod ní jsou ještě připsané pozdravy přátelům.

Téma: Seznamuje Polana se svou myšlenkou, napsat dílo o moravském právu. Důvodem je zachování právních hodnot, na kterých moravskému politikovi záleží, pro příští generace. Dále Žerotín svěřuje své obavy o osud vlasti a národa. Píše také o svém příbuzném Ladislavovi, o jeho životě a také o tom, že Ladislav adresáta nemá příliš v lásce. V tom je patrná ohromující upřímnost.

Zmiňované osoby: Theodor Beza (francouzský teolog, učenec a reformátor), Jan Jakub Grynaeus (profesor teologie na univerzitě v Heidelbergu, adresátův tchán), Ladislav Velen ze Žerotína (Žerotínův příbuzný, nejbohatší feudál Moravy), Jiří Scherhacker (Schenkel) z Hartenfelsu (Velenův někdejší vychovatel), Theodor Zwinger (švýcarský humanistický učenec), Guillaume Arragosius (osobní lékař čtyř francouzských králů, hugenot), Felix Platerrus (švýcarský lékař a profesor), Jan František Castiglione

(basilejský měšťan, v jehož domě bydleli čeští studenti), Jan Paludius (vychovatel v rodině Zástřizlů).

Odkazy: Titáni (bájní potomci matky země Gaie a boha Urana), Gersbergerovo vojsko.

Jazyk: latina

Styl a forma: Dopis je velmi osobní. Žerotín používá tykání. Ozvláštňuje dopis mnoha zajímavými výrazy a přirovnáními, často s nádechem ironie. Například: *Čím je kdo ochotnější pochlebovat, tím výše se vyšvihne; čím víc kdo miluje vlast, tím hůř je ponížěn; ...mravy předků vycházejí z módy; ...Jak rád bych byl špatným prorokem! Jinak vede život, abych tak řekl, skoro zvířecí, ale volím výraz živočišný.* List je členěn do tří odstavců plus pozdravy pod datací.

Dopis č. 33 (107)

Datum: 10. listopadu 1607 (původně uvedeno jen 10. listopadu)

Místo psaní: Rosice

Adresát: Matěj Timin (Žerotínův osobní lékař, který vystudoval za šlechticovy peníze)

Úvod: Žerotín začíná bez obvyklého úvodu či oslovení.

Závěr: Přeje mu zdraví a ujišťuje jej o své náklonnosti.

Téma: Šlechtic píše o myšlenkách, které načerpal z Božího slova a z Casmannovy knihy. Tyto knihy jsou i přes jeho sečtělou pravděpodobně těmi, které jej v životě nejvíce ovlivnily a jejichž poselství považuje za důležitější, než světské vzdělání. Timina zde naopak varuje před lidským rozumem a moudrostí, které můžou člověka odvést od víry (...*lidský rozum; kdo jednou upadne do jeho virů, nepadne se vymaní natolik, aby jím nebyl pohlcen.*)

Zmiňované osoby: Petr Vok z Rožmberka (přivrženec jednoty bratrské), Otto Casmann (německý teolog a politik), Richard ze Starhemberka (šlechtic a protestantský politik), Josef (starozákonní postava, syn izraelského patriarchy Jákoba), David (izraelský král), Jeremiáš (starozákonní prorok).

Odkazy: Škola pokušení (Schola tentationum) - kniha od Casmanna, příběh o Josefovi⁶⁵, odkaz na proroka Jeremiáše⁶⁶, postava starozákonního krále Davida, další biblické verše.⁶⁷

⁶⁵ 1. Mojžíšova, kapitoly 37 – 45.

⁶⁶ Jeremiáš 10:23 (*Vím, Hospodine, že není v moci člověka cesta jeho, aniž jest v moci muže toho, kterýž chodí, aby spravoval krok svůj.*)

⁶⁷ Kolosanům 2:23 (*Kteréžto věci mají sic tvárnost moudrosti, v způsobu té nábožnosti, a v pokoře pošmourné, i v neodpuštění tělu, a však nejsou v žádné platnosti, toliko k nasycení těla.*)

Jazyk: latina

Styl a forma: Dopis je velmi osobní zповědí. Zahrnuje mnoho biblických odkazů. Žerotín Timinovi tyká. List je členěn do šesti odstavců.

Dopis č. 34 (128)

Datum: 24. listopadu 1610

Místo: Rosice

Adresát: Matěj Timin (Žerotínův osobní lékař, který vystudoval za šlechticovy peníze)

Úvod: Kaje se, že dlouho neodepisoval. Vynechává oslovení.

Závěr: Přeje mu zdraví.

Téma: Vypráví o svém cestování, kterým zároveň omlouvá své dlouhé mlčení. Dále se rozepisuje o výběru manželky. Prosí adresáta, aby nedával jeho dopisy z ruky, neboť by se mohly dostat k nepřátelům. Posílá Timinovi zpět Birghmannovu *Apokalypsu*. Je z toho vidět, že se snaží neustále aktivně vzdělávat pomocí četby. *Že však musím jaksí krást hodiny, které věnuji četbě, odtud to prodlení; byl-li jím váš ochránce uražen, prosím, aby to prominul.*

Zmiňované osoby: Hrabě ze Salmu (koupil tovačovské panství na Moravě) a jeho syn, bratrova manželka, Petr Vok z Rožmberka (přívrženec jednoty bratrské), Jindřich Julius (kníže brunšvický), Richius (Agent Kristiana z Anhaltu v Praze).

Odkazy: Birghmanova *Apokalypsa*.

Jazyk: latina

Styl a forma: Dopis je velmi důvěrný. Žerotín používá tykání. List je rozčleněn do sedmi odstavců.

Dopis č. 35 (144)

Datum: 28. února 1618

Místo: Náměšť

Adresát: František z Dietrichštejna (olomoucký biskup, kardinál)

Úvod: Používá zde velmi uctivé oslovení *Vysoce důstojné kníže a nejmilostivější pane!*

Závěr: Poroučí se Dietrichštejnově milosti, ujišťuje jej o své oddanosti. Označuje sám sebe jako služebníka - velký projev pokory a úcty.

Téma: Žerotín zde zevrubně rozebírá závěť, již mu Dietrichštejn poslal, a to po obsahové a formální stránce. Nachází zde pravopisné⁶⁸, stylové a překladatelské chyby. Proto je tento dopis ukázkou šlechticovy vytříbené češtiny a houževnatosti, s jakou se do opravy závěti pustil. K dopisu dokonce přiložil zvláštní papír, na kterém byly naformulovány jeho stylistické návrhy, neboť si nedovoloval zasahovat do samotné závěti.

Zmiňované osoby: Pavel Michna (sekretář českého kancléře, místopředseda), Lukáš Giller (lékař)

Odkazy: Závěť poslaná Dietrichštejnem.

Jazyk: němčina

Styl a forma: Dopis je psán velmi uctivou formou. Žerotín zde používá vykání. List je členěn do pěti odstavců.

Dopis č. 36 (163)

Datum: 12. června 1628 (původně uvedeno 2. Junii)

Místo psaní: Karlovy Vary

Adresát: Pavel Hronovský (kazatel na Žerotínově panství)

Úvod: Oslovuje jej *Můj zvláště milý bratře Pavle!*

Závěr: Žádá odpověď na svá psaní. Podepisuje se jako *Váš volný v Kristu bratr*. Za datací následuje ještě krátký přípisek s pozdravy.

Téma: Žerotín se nejprve omlouvá za jakési zmatky s klíči. Poté následují pokyny ohledně uspořádání knihovny. Z jejich podrobnosti je vidět, že moravskému šlechtici na knihách skutečně velmi záleží. To dokládá i jeho výrok poté, co se při stěhování některé knihy poškodily: *...nemálo se na tom trápím, že se mi taková škoda na těch knihách stala, a raději bych to trpěl na svých šatech nežli na takovým mně velice milým a vzácným statku.*

Zmiňované osoby: písař Pavel, Žerotínova manželka (Kateřina Žerotínská), Mikuláš Molitor.

Odkazy: autoři knih Žerotínovy knihovny (Augustinus, Ambrož, Gregorius,...)

⁶⁸ Opravuje zde například koncovku li/ly v množném čísle minulého času, kde se pouští i do zevrubnějšího vysvětlování zvláštností českého jazyka v záležitostech mužského a ženského rodu.

Jazyk: čeština + latinské výrazy ohledně skládání knih (in folio, in quarto, in authoribus, aetas seculi, et sic consequenter, alicuius moderni, juris consultos, medicos, historicos, quarumcunque facultatum, in codem repositoio.

Styl a forma: Dopis je zčásti omluvou a zčásti pokyny. Žerotín zde používá vykání. List je členěn do tří odstavců plus přípisek.

Dopis č. 37 (170)

Datum: 16. ledna 1630 (původně psáno 16. Januarii 1630)

Místo psaní: Vratislav

Adresát: Jan Amos Komenský (učenec, člen Jednoty, Žerotínův přítel)

Úvod: Oslovuje jej *Můj obzvláště milý bratře v Kristu*. Přeje Komenskému do nového roku boží milost.

Závěr: Přeje sobě i adresátovi boží milost. Podepisuje se jako *Váš volný v Kristu bratr a upřímný přítel*. Připojuje krátký přípisek za dataci.

Téma: Píše Komenskému ve věci podpory členů Jednoty, posílá mu peníze do Lešna. Dává mu pokyny, koho by si přál zabezpečit. Stará se například o sirotky po bratru Svatošovi.

Zmiňované osoby: služebník Šorf, bratr Hermon, bratr Krokočinský, vdova po bratru Studynkovi, vdova po bratru Apollovi, sirotci po bratru Svatošovi, Karel Bruntálský z Vrbna (Žerotínův vnuk), páni vejvodicové, bratr Laurin, Martin Crato (hofmistr Žerotínova domu), Komenského tchán, Ladislav Velen ze Žerotína a jeho děti.

Jazyk: čeština + latinské výrazy (dui cito dat, bis dat)

Styl a forma: Žerotín píše velmi přátelským stylem, používá vykání. Objevuje se zde latinské přísloví Qui cito dat, bis dat, tedy Kdo rychle dává, dává dvakrát. List je členěn do tří odstavců, plus krátký přípisek.

Dopis č. 38 (175)

Datum: 18. února 1633 (původně uvedeno 18. Februarii 1633)

Místo psaní: Vratislav

Adresát: Jan Jiří Rozín z Javorníka (hofmistr Karla Bruntálského z Vrbna, jeho průvodce).

Úvod: Oslovuje adresáta důvěrně *Urozený a můj zvláště milý pane a příteli!* Přeje mu zdraví. Omlouvá se za nedostatečně časté odpovědi.

Závěr: Přeje adresátovi Boží ochranu a v přípisu přidává informace o svém zdraví.

Téma: Žerotín zde dává rady ohledně výchovy a cesty svého vnuka. Používá přitom své vlastní zkušenosti z cest. Mimo jiné doporučuje i způsob stravování, například vypisuje různá masa, ovoce, zeleninu a olivy a dodává ...*tím se paste místo krup a kaše a nezhubeníte*. Dále se vyjadřuje k hledání kontaktů pro svěřence Karla, k najmutí učitele tance, k procvičování cizích jazyků nebo k jeho ubytování. V závěru prosí, aby s odpovědí poslali zpátky Cambiaga a aby mu (Žerotínovi) v Benátkách opatřili léky na jeho nemoci. O svém zdravotním stavu se dále vyjadřuje v přípisku.

Zmiňované osoby: Bohunka (Žerotínova dcera), Karel Bruntálský z Vrbna (Žerotínův vnuk), pan Mělnický (Jiří Mělnický, preceptor Karla), Jiří Cambiago (Karlův průvodce), David Begner.

Jazyk: čeština + latinské výrazy (např. jídla: capi di latte, peine, latticini, capretti, vitela, pollastri, galine, gerbe, insalatae, ilive, narazi, limoni, frutta, maluasia di Candia, muscatello). Je z toho vidět, že Žerotín předpokládá, že Jan Jiří i jeho svěřenec už se na cestách alespoň do jisté míry naučili jazyku.

Styl a forma: Dopis je velmi obsáhlý. Žerotín používá vykání. Přitom zde ale především dává pokyny. List je členěn do osmi dlouhých odstavců. Za datací následuje ještě krátký přípisek.

Dopis č. 39 (176)

Datum: 21. prosince 1633 (původně uvedeno 21. Decembris anno 1633)

Místo psaní: Přerov

Adresát: Karel Bruntálský z Vrbna (Žerotínův vnuk).

Úvod: Oslovuje svého vnuka *Synu můj milej*. Přeje mu zdraví a vše dobré.

Závěr: Žerotín se zde podepisuje *Tvůj věrný otec*.

Téma: Napomíná adresáta za obsahově a jazykově nedostatečná psaní. Apeluje na něj, aby se více věnoval studiu, aby nezahlélel, aby pamatoval na rodinnou tradici. Vzpomíná na svoje studia, kdy dopisy, které psal svému otci, sloužily zároveň jako slohové cvičení. Přál by si, aby k tomu Karel Bruntálský přistupoval stejně zodpovědně. Nezapomíná také připomenout nemalou finanční částku, kterou do vnukova studia investuje a která by jej o to více měla motivovat k pokroku.

Zmiňované osoby: Jan ze Žerotína (adresátův děd)

Odkazy: předchozí dopisy Karla Bruntálského

Jazyk: čeština

Styl a forma: Dopis je pojat jako rady otce synovi, respektive děda vnukovi. Žerotín zde často přímo kárá. Používá tykání. Nezdráhá se použít jadrná slova, např. *...nebudeš uměti ani listu poručiti napsati, než budeš musiti na tom přestati, coť nějakej tlampač vedle mozku svýho naškrtá a naplíská*. List je členěn do čtyř odstavců.

8 Shrnutí

Karel starší ze Žerotína je významnou osobností moravské historie. Svými znalostmi se vyrovnal předním evropským vzdělancům, hovořil pěti jazyky, vyznal se v přírodních vědách i právu. Podobně vysoké nároky jako měl na sebe, měl i na ty, jejichž patronem byl při jejich vzdělávání, tedy na mladé šlechtice, jež byli obvykle Žerotínovými příbuznými, nebo se na něho obrátili s prosbou o pomoc. Právě jim a jejich vychovatelům, preceptorům, anebo naopak rádcům a učitelům, kteří Karlovi dopomohli k jeho vědomostem, byly určeny dopisy, jež jsou předmětem analýzy této práce. Zkoumáno bylo: datum a místo psaní, adresát, úvodní a závěrečné formule listu, téma, zmiňované osoby, odkazy na události, díla, osobnosti, jazyk dopisu, forma a styl.

Data

Analyzované listy pocházejí z let 1578 až 1633. První z nich píše mladý šlechtic jako teprve čtrnáctiletý hoch svému učiteli. Poslední dopis, který byl do rozboru zařazen, napsal Žerotín dva roky před svou smrtí Karlovi Bruntálskému z Vrba, svému vnukovi, na jehož vzdělání mu neobyčejně záleželo.

Místa (přehled uvádí místo psaní, v závorce zemi, ve které město leží a posléze počet, kolikrát se toto místo psaní objevuje ve zkoumaných dopisech).

39 analyzovaných dopisů vzniklo na sedmnácti místech: Ivančice (Morava) – 1x, Štrasburk (Francie) – 1x, Basilej (Švýcarsko) – 1x, Padova (Itálie) – 1x, Ženeva (Švýcarsko) – 1x, Náměšť (Morava) – 4x, Staden (Německo) – 2x, Brandýs nad Orlicí (Morava) – 1x, Brno (Morava) – 1x, Rosice (Morava) – 13x, Krumlov (Morava) – 1x, Praha (Čechy) – 1x, Přerov (Morava) – 4x, Dřevohostice (Morava) – 1x, Strážnice (Morava) – 2x, Karlovy Vary (Čechy) – 1x, Vratislav (Polsko) – 2x.

Z tohoto letmého přehledu vidíme, že Karel napsal 30 listů z Moravy či z Čech, 7 dopisů z ciziny a u dalších dvou není místo psaní jasné. Především ze začátku přehledu si ale můžeme jasně všimnout, že místa psaní odpovídají chronologicky místům, jež Žerotín navštívil během svých studijních cest. V pozdějším období lze vysledovat místa, kde moravský šlechtic nejčastěji pobýval a kde měl navíc potřebný klid pro psaní. Tímto místem byl bezpochyby zámek v Rosicích.

Adresáti

- Jan Crato (Krato) z Kraftheimu (Karlův učitel a osobní lékař jeho otce) – 3x
Vavřinec Circlerus (rektor školy v polském Břehu, preceptor Karla staršího) – 1x
Jan Jakub Grynaeus (profesor teologie na univerzitě v Heidelbergu) – 9x
Anna Vanecká z Jemničky (chůva Žerotínovy dcery Bohunky) – 1x
Zdeněk Brtnický z Valdštejna (vzdělán v cizině, schopný politik, komorník) – 1x
Junius Melchior (profesor rétoriky, rektor Akademie ve Štrasburku) – 1x
Jakub Guetlin (vychovatel Žerotínova synovce Karla) – 1x
Karel mladší ze Žerotína – 2x
Jindřich z Eberbachu (starosta Auerbachu) 2x
Starší a rada Štrasburku 1x
Amand Polanus z Polandorfu (zeť Jana Jakuba Grynaea, vychovatel Jana Diviše, profesor teologie) – 4x
Otto Casmann (německý filozof a teolog) – 1x
Václav Budovec z Budova (politik, člen jednoty bratrské, Žerotínův přítel) – 1x
Bohunka a Alena ze Žerotína (Žerotínovy dcery) – 1x
Madléna Gbelská (chůva Žerotínových dcer) – 1x
Jan Volf Meziříčský z Kozlova (Karlův důvěrník a správce na Přerově) – 1x
Jiří Zikmund Prakšický ze Zástřížl na Buchlově (moravský politik) – 1x
Matěj Timin (Žerotínův osobní lékař, který vystudoval za šlechticovy peníze) – 2x
František z Dietrichštejna (olomoucký biskup, kardinál) – 1x
Pavel Hronovský (kazatel na Žerotínově panství) – 1x
Jan Amos Komenský (učenec, člen Jednoty, Žerotínův přítel) – 1x
Jan Jiří Rozín z Javorníka (hofmistr Karla Bruntálského z Vrbna, jeho průvodce) – 1x
Karel Bruntálský z Vrbna (Žerotínův vnuk) – 1x

Z výpisu analýzy adresátů pozorujeme, že Žerotín pěstoval korespondenční styky jak v rámci Čech a Moravy (14), tak se zahraničními přáteli a známými (25). Na domácím území však zřejmě převažoval osobní kontakt, proto při porovnání počtu nalezneme více zahraničních adresátů. V dopisech, které zde zmiňujeme, oslovil celkem 21 jednotlivců, jednou své dvě dcery a jednou dokonce kolektiv rady ve Štrasburku. Celkem třikrát zde také oslovil ženy. Kromě svých dcer také jejich chůvy Madlénu Gbelskou a Annu Vaneckou. Mezi Žerotínovými adresáty převažují vzdělanci a učenci,

nad obyčejným lidem, ale to je v analýze, která se zaměřuje na vzdělanost, předvídatelné.

Úvod a závěr

Žerotín ve svých listech obvykle dodržuje úvodní a závěrečné formule, jež byly v té době běžné. Převažují oslovení vysoce urozený, ctěný (v případě, že jde o někoho vysoce postaveného, ke komu má Žerotín nebývalou úctu), dále pak oslovení milý příteli (pokud má s adresátem bližší vztah), v mnoha případech oslovení zcela chybí, neboť vztah moravského aristokrata k adresátovi je natolik familierní, že jej považuje za nadbytečné. V závěru se nejčastěji objevuje prosté *bud' zdráv* nebo přání Boží přízně.

Téma

Tématy vybraných dopisů jsou otázky vzdělávání v Žerotínově době. Jde tedy o nejrůznější rady, doporučení, výchovu jeho příbuzných, ale také například o Žerotínovu četbu, ze které odvozujeme jeho vzdělávání se v průběhu života.

Zmiňované osoby

Zmiňovanými osobami jsou lidé z Žerotínova okruhu, či z okruhu jeho adresátů, často vzdělanci, politici, příbuzní, ale také slavní hrdinové a osobnosti, jež se často překrývají s odkazy.

Odkazy

Odkazy obvykle vedou k bájným řeckým a římským hrdinům, nebo ještě častěji do Bible, kterou Žerotín považoval za vodítko po celý svůj život. Někdy se bratrský politik odkazoval také na historické události či právní rozhodnutí (například císařské nařízení z roku 1591, na které je odkázáno v analýze č. 23).

Jazyk

latina - 26x

čeština - 6x

čeština s latinskými výrazy = disglisie – 3x

francouzština – 2x

němčina – 2x

Ve zkoumaných listech platí, že ne nadarmo je latina jazykem vzdělců. V době Karla staršího ze Žerotína to dle všeho platilo dvojnásob. Přesto se Karel nestyděl psát ani česky a objevuje se zde i francouzština a dokonce i němčina, ve které však moravský hejtman psal jen nerad, neboť se v ní necítil dostatečně jistě.

Styl a forma

Žerotín ve svých listech používal často formu tykání i vykání v závislosti na vztahu s adresátem. Co do počtu odstavců, nejdelší dopisy jsou členěny do osmi odstavců (dopisy č. 7 a 38), nejkratší je napsán pouze v jednom odstavci (dopis č. 30). Pod vlivem humanismu používá šlechtic rozvitá souvětí, synonyma, přirovnání, přísloví a další ozvláštňující prvky.

9 Závěr

Lidský rozum; kdo jednou upadne do jeho vírů, nesnadno se vymaní natolik, aby jím nebyl pohlcen.

(Karel starší ze Žerotína)⁶⁹

Tato slova napsal moravský politik svému příteli Matěji Timinovi. Nejen z nich, ale i z dalších projevů, kterým dával průchod především ve stáří, je zřejmé, že sám Žerotín vzdělání ani lidskou moudrost za nejdůležitější věc v životě nepovažoval, i když jí nakonec proslul. Přestože jsou jeho dopisy plné ukázek politikových znalostí a odkazů na historické události, šlechticovým prvotním zájmem vždy byla jeho víra. Tato práce se snažila Karlovu náboženskou stránku vyzdvihnout alespoň tím, že její součástí je mnoho biblických odkazů, především v poznámkách u Karlových listů. Sám bratrský Moravan se na Bibli ve svých dopisech obrací častěji, než na cokoli jiného, z čehož je patrné, že si této knihy jistě velmi vážil.

Po bližším prozkoumání korespondence Karla staršího ze Žerotína je zjevné, že z jeho odkazu lze čerpat ještě dlouho a že o této vsutku renesanční osobnosti moravské historie ještě rozhodně nebylo řečeno vše. Závěrem je však třeba si znovu připomenout, že Žerotínova korespondence se zdaleka nedochovala celá, že tato práce sama vycházela jen z vybraných listů, a proto vypovídající hodnota některých údajů není taková, jakou by si dílo moravského šlechtice zasloužilo. Na druhou stranu nelze nekriticky vyzdvihovat Žerotínovo literární či jazykové umění, aniž bychom si uvědomili, že v určitém smyslu bylo jak korespondování, tak cvičení se v cizích jazycích, fenoménem Žerotínovy doby a jistou módní vlnou. Navíc i jeho dopisy, stejně jako listy všech ostatních osobností ve všech dobách lidských dějin, byly ovlivněny všudypřítomnou autostylizací, ať už si to moravský hejtman uvědomoval nebo ne. Přes tyto nevýhody korespondence je stále zřejmý její nemalý smysl při odhalování dějin každodennosti a přiblížení se pocitům lidí, žijících ve věcích dávno minulých. Bádání v těchto pramenech tedy rozhodně není, a snad ještě dlouhou dobu nebude, marné.

⁶⁹ Z dopisu Matěji Timinovi, zde dopis č. 33.

10 Seznam literatury a pramenů

- BRANDL, Vincenc. *Spisy Karla staršího ze Žerotína. Oddělení druhé: Listové psaní jazykem českým*. Brno: Matice Moravská, 1870.
- FUKALA, Radek. *Jan Jiří Krnovský: Stavovské povstání a zápas s habsburky*. České Budějovice: Bohumír NĚMEC - VEDUTA, 2005. ISBN 80-86829-11-1.
- GRUBER, Jiří a kol. *Morava tolerantní. Zápas o svobodu vyznání v 15. a 16. století*. Brno: Farní sbor Českobratrské církve evangelické, 2013. ISBN 978-80-260-2943-4.
- HOLÝ, Martin. *Zrození renesančního kavalíra. Výchova a vzdělávání šlechty z českých zemí na prahu novověku (1500 – 1620)*. Praha: Historický ústav, 2010. ISBN 978-80-7286-166-8.
- JANÁČEK, Josef. *Valdštejnova pomsta*. Praha: Československý spisovatel, 1992. ISBN 22-054-92.
- KALISTA, Zdeněk. *Čechové, kteří tvořili dějiny světa*. Praha: Garamond, 1999. ISBN 80-901760-4-6.
- KNOZ, Tomáš. *Karel starší ze Žerotína: Don Quijote v labyrintu světa*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-956-0.
- KNOZ, Tomáš. Žerotín a Komenský – mecenáš a učenec. In: J. A. Komenský a kultura jeho doby. Sborník statí k 400. Výročí narození J. A. Komenského. Brno: Moravské zemské muzeum, 1992, s. 39 - 48. ISBN 80-7028-040-9.
- KOLDINSKÁ, Marie. *Každodennost renesančního aristokrata*. Praha: Paseka, 2001. ISBN 80-7185-364-x.
- KOLDINSKÁ, Marie. Nepřítomné i všudypřítomné. Obraz žen ve šlechtických ego-dokumentech 16. a první poloviny 17. Století. In: LENDEROVÁ, M., KUBEŠ, J., edd. *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?* Pardubice: Scientific Papers of the University of Pardubice, Series C, Faculty of Humanities, Supplement 9, 2004, s. 9 - 20.
- KOPECKÝ, Milan. *Český humanismus*. Praha: Melantrich, 1988. ISBN 32-029-88.
- LAPÁČEK, Jiří. *Žerotínovy velké plány s Přerovem*. In: prerov [online]. May 31, 2013[cit. 2014-04-21]. Dostupné z: <http://www.prerov.eu/cs/o-prerove/po-stopach-zerotinu/zerotinska-mesta/prerov.html>
- LENDEROVÁ, Milena. Úvodem. In: LENDEROVÁ, M., KUBEŠ, J., edd. *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?*

Pardubice: Scientific Papers of the University of Pardubice, Series C, Faculty of Humanities, Supplement 9, 2004, s. 5 - 8.

MARO, Publius Vergilius. *Aeneis*. Praha: Academia, 2011. ISBN 978-80-200-1997-4.

MITÁČEK, J., S. BRODESSER a Z. FIŠER. *Katalog Dílo tiskařů jednoty bratrské*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2002. ISBN 80-7028-181-2.

MOCNÁ, Dagmar. PETERKA, Josef, *Encyklopedie literárních žánrů*, Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X.

ODLOŽILÍK, Otakar. *Karel starší ze Žerotína*. Praha: Melantrich, 1936.

PETRŮ, Eduard. *Vzdálené hlasy: Studie o starší české literatuře*. Olomouc: VOTOBIA, 1996. ISBN 80-7198-162-1.

REJCHRTOVÁ, Noemi. *Karel starší ze Žerotína: Z korespondence*. Praha: Odeon, 1982. ISBN 01-091-82.

RULÍŠEK, Hynek. *Slovník křesťanské ikonografie*. Postavy, atributy, symboly. České Budějovice: Karmášek, 2006. ISBN 80-239-7434-3.

VON GREYERZ. Kaspar, MEDICK. Hans. VEIT. Patricie. *Von der dargestellten Person zum erinnerten Ich. Europäischen Selbstzeugnisse als historische Quellen (1500 – 1850)*, Köln Weimar Wien: Böhlau, 2001.

VOREL, Petr. *Velké dějiny zemí Koruny české VII., 1526-1618*. Praha: Paseka, 2005. ISBN 0-7185-648-7.

Svaté Písmo – Bible kralická.

Bible, Písmo svaté Starého a Nového zákona – Ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost. 1995. ISBN 80-858110-07-7.

Svaté Písmo – Překlad nového světa. New York: Watchtower Bible and tract society. 2002.

72 Jmen české historie, 27. epizoda, Karel starší ze Žerotína. TV, ČT1, 30. prosince 2008. Dostupné také z:

<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10169539755-dvaasedmdesat-jmen-ceske-historie/>

Pod ochranou Žerotínů [film]. Režie L. HLAVSA. ČR: Česká televize, 2013

Dostupné také z:

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10391170572-pod-ochranou-zerotinu/>

11 Seznam příloh

Příloha I. Zámek v Rosicích (obrázek přístupný ze stránek zamky-hrady.cz/1/rosice.htm)

Příloha II. Žerotínská knihovna na zámku v Náměšti (obrázek přístupný ze stránek zamek-namest.cz/svatba-na-zamku/)

Příloha III. Erb Žerotínů (obrázek přístupný ze stránek starybzenec.cz/majitele-panstvi/)

Příloha IV. Busta Karla staršího ze Žerotína (obrázek přístupný ze stránek mojebrno.wz.cz/inka-karel-stasrsi-ze-zerotina.htm)

Příloha V. Dopis Karla staršího ze Žerotína Janu Amosi Komenskému (obrázek přístupný ze stránek Emlo.bodleian.ox.ac.uk)

Příloha VI. Obal knihy Tomáš Knoze: *Karel starší ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa.* (Obrázek přístupný ze stránek www.kosmas.cz/knihy/144221/karel-starsi-ze-zerotina/)

Příloha VII. Strasburská akademie (převzato z knihy Tomáš Knoze: *Karel starší ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa.* str. 50)

Příloha VIII. Akademie v Heidelbergu (převzato z knihy Tomáš Knoze: *Karel starší ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa.* str. 53)

Příloha IX. Václav Brožík: Žerotín a Komenský (převzato z knihy Tomáš Knoze: *Karel starší ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa.* Obrazová příloha)

Příloha X. Jan Jakub Grynaeus (převzato z knihy Tomáš Knoze: *Karel starší ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa.* str. 54)

Příloha XI. Replika vratislavského portrétu Karla staršího ze Žerotína z Moravské zemské knihovny (převzato z knihy Tomáš Knoze: *Karel starší ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa.* Obrazová příloha)

Příloha XII. Karel starší ze Žerotína v pozdějším věku (převzato z knihy Tomáš Knoze: *Karel starší ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa.* str. 301)

Příloha I.

Příloha II.

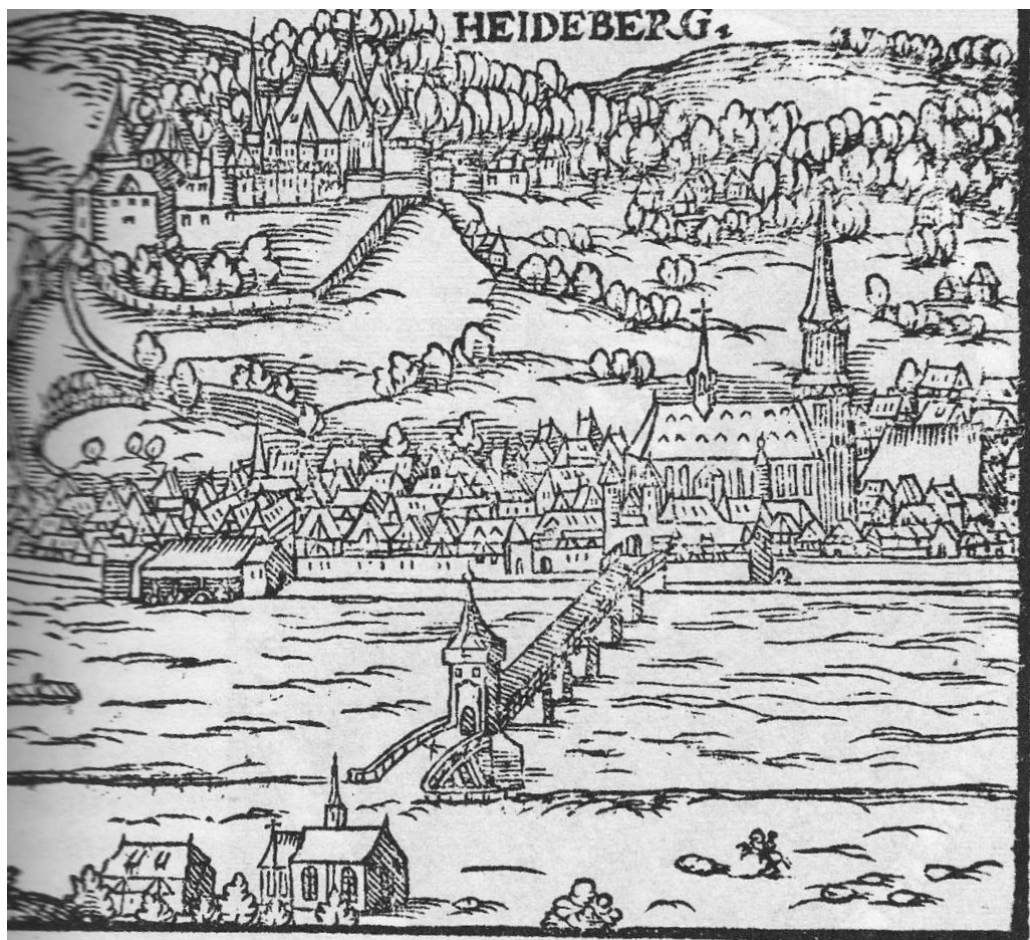
Příloha III.

Příloha IV.

Příloha VII.

Příloha VIII.

Příloha IX.

Příloha X.

Příloha XI.

Příloha XII.